

Олена Лазоренко

Ніна Чала

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД СТАНУ ЖІНОК

У СФЕРАХ ОСВІТИ, НАВЧАННЯ
ТА ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ
У ПЕРСПЕКТИВІ ЧЛЕНСТВА В ЄС

ІНІЦІАТИВА
2024

Київ – 2024

Проект фінансується
Європейським Союзом

УКРАЇНСЬКА
НАЦІОНАЛЬНА ПЛАТФОРМА
—
ФОРУМУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА

Олена Лазоренко, Ніна Чала.

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД СТАНУ ЖІНОК У СФЕРАХ ОСВІТИ, НАВЧАННЯ ТА ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ У ПЕРСПЕКТИВІ ЧЛЕНСТВА В ЄС

Київ – 2024

DOI: 10.35423/analytics-2024

Lazorenko, Olena ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9983-2840>

Chala, Nina ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0356-9003>

Лазоренко Олена, Чала Ніна (2024). Аналітичний огляд стану жінок у сферах освіти, навчання та економіки в Україні у перспективі членства в ЄС. ГО «Жіноча Професійна Ліга», Київ. 60 с. [Електронне видання]

<https://communitylpw.wixsite.com/publish/policy-paper-2024/>

© ГО "Жіноча Професійна Ліга", 2024

© Лазоренко Олена, Чала Ніна, 2024

Аналітична записка підготовлена на основі короткострокового дослідження, яке спрямоване на аналіз та адвокацію посилення розуміння у воєнний час і повоєнної відбудови в країні стану жінок та надання рекомендацій у царині освіти, навчання та економіки в Україні, для сприяння євроінтеграційним переговорам. Влада та організації громадянського суспільства (ОГС) мають намагатися діяти спільно у відстоюванні українських інтересів перед ЄС, і у розробці, по можливості, спільної переговорної позиції. Подається інформація щодо геополітичних викликів, серед них акцентується увага на наслідках повномасштабної російської агресії проти України у сферах аналізу. Розглядаються питання щодо форм залучення представників українського громадянського суспільства до процесу переговорів з ЄС.

Також до цілей дослідження в Ініціативі належить короткий аналіз виконання Україною в 2020-2024 роках підсумкових документів Четвертої Всесвітньої Конференції ООН зі становища жінок – Пекінської декларації та платформи (Пекін+30), який зосереджений на двох сферах: жінки в освіті та навчанні, а також жінки в економіці в цей період в Україні. У дослідженні використовуються два основні методи: асинхронна і синхронна онлайн консультації: національна (проведена авторками) та дві регіональні консультації з ОГС Європи та Центральної Азії, організовані міжнародними структурами у травні – серпні 2024; а також збір та аналіз інформації з вторинних джерел. Проблематика аналізу входить до переговорного кластеру "Компетенцій та інклюзивного зростання", тут важливо просувати інклюзивний підхід, враховуючи інтереси різних страт та груп суспільства та надаючи голос громадським експертам. В аналітичній записці розглядаються у контексті загальної системи навчання впродовж життя – сегмент навчання та освіти дорослих (НОД) – а саме його політики, публічного врядування, якості програм та викладання, інклюзії та фінансування – питання доступу жінок до навчання та освіти дорослих, оцінка участі в аспекті перепідготовки та підвищення кваліфікації, які є важливими для адаптації до змін на ринку праці та економічних умов. А також якості освіти та впливу НОД на соціально-економічне становище жінок в країні. Предметом аналізу економічного блоку є аналіз гендерних розривів в оплаті праці, можливостей щодо започаткування бізнесу та рівня зайнятості жінок, їх участі на ринку праці.

Результати дослідження та наведені рекомендації для органів публічної влади та ОГС в Україні, будуть цікаві для українських та закордонних організацій громадянського суспільства, які займаються даною тематикою, розробників політики та експертів на національному і європейському рівнях з питань гендерної рівності, з фокусом на права жінок, євроінтеграцію, економічного уповноваження жінок, освіти та навчання. А також для академічної спільноти, аналітиків із громадського, наукового, освітнього середовища, що працюють за зазначеними напрямками; й для інших зацікавлених сторін.

Дослідження проведено командою аналітичного підрозділу ГО «Жіноча Професійна Ліга» в рамках проєкту «Підтримка діяльності Української національної платформи ФГС СхП у 2024 р.», який реалізує Інститут економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу. Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю ГО «Жіноча Професійна Ліга» і не обов'язково відображає точку зору Європейського Союзу чи Інституту економічних досліджень та політичних консультацій.

Додаткова інформація:

Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (<http://eap-csf.org.ua/>) – це мережа з понад 150 громадських організацій України, що відстоює українські інтереси в рамках Східного партнерства. Платформа є частиною Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (ФГС СхП). Форум громадянського суспільства Східного партнерства (<https://eap-csf.eu/>) – унікальна багаторівнева регіональна платформа громадянського суспільства, спрямована на просування європейської інтеграції, сприяння реформам та демократичним перетворенням у шести країнах Східного партнерства – Вірменії, Азербайджані, Білорусі, Грузії, Молдові та Україні. Будучи громадським елементом СхП, ФГС СхП намагається посилити громадянське суспільство у регіоні, підвищити рівень плюралізму у публічному дискурсі та політиці шляхом сприяння демократії участі та фундаментальних свобод. ФГС СхП – це позапартійна добродісна неурядова організація.

ГО “Жіноча Професійна Ліга” (далі – Ліга) є українською неприбутковою громадською організацією, <https://communitylpw.wixsite.com/publish/lpw> що працює з 1997 року в Україні на національному рівні. До нашої жіночої мережі входять учасниці та учасники з різних областей країни та закордону, ми маємо три основні підрозділи – аналітичної та адвокаційної діяльності; організації з підтримки бізнесу та навчальної спільноти. Ліга має усталені міжнародні зв'язки і партнерства, і діючи спільно, мобілізує наші колективні знання, навички, досвід, вплив і силу. Наша загальна мета – сприяти професійній кар'єрі жінок з науки, освіти, бізнесу та публічної сфери в країні через наших членкинь та учасників проєктів, тим самим зміцнюючи громадянське суспільство та розбудовуючи професійні спільноти в Україні та в Європі.

Контактна інформація:

<p>Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства</p> <p>http://eap-csf.org.ua unp.eap@gmail.com www.facebook.com/unp.eap.csf</p>	<p>ГО «Жіноча Професійна Ліга»</p> <p>communitylpw@gmail.com https://communitylpw.wixsite.com/ publish https://www.facebook.com/LPWUA/ https://www.linkedin.com/ groups/5138924/</p>
--	---

Подяки:

Спів-авторки (Олена Лазоренко та Ніна Чала) дякують УНП СхП за підтримку нашої дослідницької Ініціативи (червень – жовтень 2024 року). На етапах асинхронних та синхронних консультацій, а також в інших форматах, свої цінні зауваження та коментарі надані колегами та колежанками, серед яких Іван Кульчицький, Родіон Колишко, Світлана Гапонік, Лариса Мельник, Олег Животовський, Світлана Ходакова, Валентина Легка, Ольга Гомілко та Марина Козловська. Ми вдячні всім, хто долучився до підготовки, рецензування, обговорення та публікації нашої аналітичної роботи.

ЗМІСТ

Вступ	6
Розділ 1. Методологія та обмеження.....	7
Розділ 2. Визначення предмету аналізу у царинах «Жінки та освіта і навчання» та «Жінки та економіка» у рамках євроінтеграційних переговорів.....	9
Розділ 3. Уповноваження жінок в освіті, навчання та економічній сфері в Україні стосовно регіональних консультацій «Пекін +30».....	13
Розділ 4. Геополітичний контекст: наслідки російської агресії проти України та адвокація членства в ЄС для визначених сфер.....	18
Розділ 5. Досягнення з 2020 по 2024 роки на національному рівні.....	26
§5.1. Жінки в сфері освіти та навчання дорослих: позитивні тенденції.....	28
§5.2. Жінки в економічній діяльності: позитивні тенденції.....	33
Розділ 6. Визначення прогалин та викликів в області аналізу.....	38
§6.1. Жінки в сфері освіти та навчання дорослих: виклики та перешкоди.....	39
§6.2. Жінки в економічній діяльності: виклики та прогалини.....	42
Розділ 7. Рекомендації на короткотерміновий та довгостроковий періоди для органів публічної влади та організацій громадянського суспільства (ОГС) у сферах аналізу у ракурсі євроінтеграції.....	44
Короткотермінові рекомендації для органів публічної влади в Україні.....	44
Довгострокові рекомендації для органів публічної влади в Україні.....	46
Рекомендації для організацій громадянського суспільства (ОГС) в Україні.....	46
Джерела інформації	48
Executive Summary. Analytical Review of Women's Condition in Education & Learning Areas and Economy in Ukraine in EU Perspective.....	52

ВСТУП

Незважаючи на продовження повномасштабної російської агресії проти України, що триває вже третій рік, наша українська жіноча мережа продовжує наполегливо працювати. Жіноча Професійна Ліга (далі – Ліга) є українською неприбутковою громадською організацією, що діє з 1997 р. в Україні на національному рівні, та має на поточний час три основні підрозділи – (1) аналітичної та адвокаційної роботи¹; (2) організації з підтримки бізнесу² та (3) навчальної спільноти³. Експертками першого підрозділу Ліги реалізується у червні-жовтні 2024р. нова дослідницька **Ініціатива**. Вона **спрямована на аналіз та адвокацію посилення розуміння у воєнний час в країні стану жінок та надання рекомендацій у царині освіти, навчання та економіки в Україні**, для сприяння **євроінтеграційним переговорам**. Нагадаємо, що Європейська рада 23 червня 2022 року надала Україні статус кандидата на вступ до Європейського Союзу; 14 грудня 2023 року – прийняла рішення розпочати переговори про вступ України до Європейського Союзу, а 25 червня 2024 – офіційно оголосили про початок переговорів. 25 червня у Люксембурзі відбулась перша Міжурядова Конференція між Україною та ЄС, що ознаменувала початок фактичних перемовин про членство України в Європейському Союзі⁴. **Влада та організації громадянського суспільства (ОГС) мають діяти спільно** у відстоюванні українських інтересів перед ЄС і розробці, по можливості, спільної переговорної позиції. Розбіжності між основними сторонами і брак залученості зацікавлених організацій громадянського суспільства в переговорний процес може послабити голос України.

Також до **цілей** Ініціативи **належить коротке представлення** з боку громадських експертів нашої позиції щодо виконання Україною в 2020-2024 роках підсумкових документів Четвертої Всесвітньої Конференції ООН зі становища жінок (Пекін, 1995 рік) – Пекінської декларації та платформи (скорочено – **Пекін+30**). Оскільки жодна Всесвітня конференція для жінок не відбулася після Пекіна, то процес перегляду, який відбувається кожні п'ять років відповідно до практики ООН перегляду важливих конвенцій і основних угод, називається "Пекін + кількість років". Відповідний розділ даної аналітична записка щодо "Пекін +30" зосереджений на двох сферах: жінки в освіті та навчанні, а також жінки в економіці в період 2020-2024 років в Україні.

Результати дослідження, викладені в аналітичній записці, будуть цікаві для українських та закордонних організацій громадянського суспільства, які займаються даною тематикою, розробників політики та експертів на національному і європейському рівнях з питань гендерної рівності, з фокусом на права жінок, євроінтеграцію, економічного уповноваження жінок, освіти та навчання. А також для академічної спільноти, аналітиків із громадського, наукового, освітнього середовища, що працюють за зазначеними напрямками; й для інших зацікавлених сторін.

1 Прим.:Більше про аналітичну та адвокаційну роботу Ліги читайте на нашому сайті тут: <https://communitylpw.wixsite.com/publish/analytics> та <https://communitylpw.wixsite.com/publish/advocacy>

2 Прим.: Про нашу діяльність як організації з підтримки бізнесу, яка отримала назву «Жіночої підприємницької та інтелектуальної Спільноти при Лізі», йдеться тут <https://communitylpw.wixsite.com/publish/community>

3 Прим.: Про початкові кроки нашого "Партнерство з навчання дорослих" (Партнерство) тут <https://communitylpw.wixsite.com/publish/learning>

4 Див.: Україна офіційно розпочала перемовини про вступ з ЄС..Урядовий портал 25.06.2024 <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-ofitsiino-rozpochala-peremoviny-pro-vstup-z-ies>

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ

Згідно з планом Ініціативи під час аналітичного дослідження використовуються два **основні методи**: асинхронна і синхронна онлайн консультації (національна та дві регіональні), а також збір та аналіз вторинної інформації. Реєстраційна форма для участі в національній асинхронній консультації (яка була організована авторками) розміщена онлайн, і була відкрита для заповнення у період 10 липня - 10 вересня 2024р⁵. Зацікавлені сторони були запрошені до заповнення форми та повідомленні завдяки сайту Ліги, соціальним мережам та цільової розсилки у гугл-групах⁶. Синхронна онлайн консультація пройшла у формі віртуального обговорення 10 вересня 2024⁷. В обох типах віртуальних консультацій брали участь 16 представників РГ4 та РГ3 УНП СхП; робочих груп УС ПГС та мережі Жіночої Професійної Ліги, інших ОГС та експертного середовища з Києва, Львова, Харкова, Вінниці, Кременчуга, Хмельницького, Сум та діаспори.

Серед робочих документів міжнародних структур у дослідженні звертаємося до фінальних версій позиційних документів двох регіональних консультацій з організаціями громадянського суспільства: (1) проведеної квітень – серпень 2024 в рамках громадської міжнародної платформи, до якої долучилися приблизно 150 експертів, це- NGO Committee on the Status of Women – Geneva, ці позиційні документи станом на 3-5 вересня 2024 року у сферах “Beijing+30 – Women and the Economy” та “Women in Education and Training”, до підготовки якого дотичні авторки. (2) А також консультації організовані UN Economic Commission for Europe (UNECE) and UN Women Europe and Central Asia Regional Office (ECARO) з 130 представницями організацій громадянського суспільства регіону (в цих консультаціях авторки безпосередньо не брали участь). Але нами отримано електронний проміжний звіт «Ключові результати та рекомендації першої консультації та опитування Пекін+30 для ОГС Європи та Центральної Азії» від 28 серпня 2024р., він має назву «Інклюзивний розвиток, спільне процвітання, гідна праця».

Під час збору та аналізу вторинної інформації були проаналізовані нормативно-правові документи України та ЄС, офіційна інформація органів державної влади України, офіційні документи Єврокомісії, двосторонніх органів асоціації Україна-ЄС, державна статистична інформація України, статистичні дані ЄС, а

5 Див.: Реєстраційна форма для висловлення зацікавленості про участь у заходах Ініціативи: Аналітичний огляд стану жінок в економіці та сферах освіти і навчання в Україні у перспективі членства в ЄС та у рамках "Пекін + 30" (форма відкрита червень-серпень 2024) <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeQioNQypMcrTHiJDI8Dnv9L5KLqHMJOrgqY4-MjQcFA4Yk9w/viewform>

6 Див.: Перелік основних сайтів, соціальних мереж, де стояли анонси Ініціативи та запрошення долучатися: сайт Ліги <https://communitylpw.wixsite.com/publish/post/initiative-lpw-women-education-economy-2024> ; Про Ініціативу Лігу 2024 р. на фб сторінці УНП СхП <https://www.facebook.com/unp.eap.csf/posts/pfbid0sY4UmsW6WvLcQxcDFvhkXWjVKKoHChjK9hfjRP4JK6YQNhVWhkHN36vTLTAPbvzsl> Четвертий Узвар 2024 "Ініціативи та трансформації аналітичного підрозділу Ліги" ФБ анонс : https://www.facebook.com/events/870675938430541?active_tab=about Фото заходу : <https://www.facebook.com/LPWUA/posts/pfbid02B3c5UUnMRoVhcCM9e9KiiWMTisv8AQkNvFjSWnzK85qhhxjCbvXs2SFT5FC2Wq7I> Цільової розсилки у гугл-групах: РГ4 УНП СхП та РГ6 УС ПГС, Ліги, Платформи "рівні права та можливості"; для учасниць двох європейських робочих груп з підготовки позиційних документів від організацій громадянського суспільства по тематикам «Жінки та Освіта» та «Жінки та Економіка» у рамках "Пекін +30" (громадська міжнародна платформа – NGO Committee on the Status of Women (NGO SCW\Geneva).

7 Див.: ФБ пост та фото на сторінці Жіночої Професійної Ліги про онлайн консультацію 10.09.2024 <https://www.facebook.com/share/p/1e7kaabM3W29HXxw/>

також статистична та аналітична інформація міжнародних організацій, попередні опубліковані звіти дослідницьких установ, матеріали періодичних видань, публікації у засобах масової інформації та Інтернеті (перелік поданий у розділі “Джерела інформації”) стосовно сфери та предмету аналізу. Наприклад, урядовий “Національний огляд про виконання Україною у 2020-2024 роках Підсумкових документів Четвертої Всесвітньої Конференції ООН зі становища жінок (Пекін, 1995 рік) – Пекінської декларації та платформи дій”(червень 2024); відповіді представника уряду України на опитування ООН (Beijing +30 Survey Online Platform. Ukraine Survey 2024). Додатково були використані напрацювання з поточних академічних досліджень авторок, дотичних до тематики аналізу, які ще не були оприлюднені⁸.

Часовими межами дослідження є період 2020-2024 роками, цей п’ятирічний період вибраний з огляду участі України на урядовому та громадському рівнях в підготовці “Національного Огляду про виконання Україною у 2020-2024 роках Пекінської декларації та платформи” (Пекін+30). З 12 сфер “Пекін +30” в розділах нашої аналітичної записки ми фокусуємося тільки на двох сферах: жінки та освіта і навчання \ жінки та економіка.

Обмеження щодо предмету дослідження розглядаються у Розділі 2. Географічні межі дослідження охоплюють територію України у цей часовий період, яка контролюється владою України.

⁸ Прим.: Наприклад, напрацювання з планової теми (2022-2024 рр.) Олени Лазоренко в Інституті філософії НАН України; Ніни Чалої, Центру аналітики та бізнес-моделювання сталого розвитку НаУКМА.

РОЗДІЛ 2. ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТУ АНАЛІЗУ У ЦАРИНАХ «ЖІНКИ ТА ОСВІТА І НАВЧАННЯ» ТА «ЖІНКИ ТА ЕКОНОМІКА» У РАМКАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРЕГОВОРІВ.

Впродовж 2020-2024 років було прийнято низку важливих законодавчих змін в Україні, спрямованих на просування ґендерної рівності у різних сферах, зокрема в освіті та економіці. Серед них – Стратегія впровадження ґендерної рівності в освіті на період до 2030 року⁹, схвалена у грудні 2022 року, та Стратегія зменшення ґендерного розриву в оплаті праці¹⁰, прийнята у вересні 2023 року. Ратифікація Україною Стамбульської конвенції¹¹ у червні 2022 року, а це відбулося за день до рішення ЄС про надання Україні статусу кандидата, доводить, що політична воля України до ґендерних перетворень може бути підкріплена міркуваннями європейської інтеграції. Адже ЄС має системну політику у сфері ґендерної рівності, якщо вести мову про макрорівень, а на організаційному рівні, має сенс згадати про ґендерну стратегію, що має Форум ОГС СхП¹² на період 2021-2023 рр. Тому аналіз зазначених напрямків, як предмет розгляду в Ініціативі, яку провели експертки аналітичного та адвокаційного підрозділу української жіночої мережі, має суттєве підґрунтя та актуальність.

Переговорні рамки між ЄС та Україною складаються з чотирьох структурних частин: керівних принципів, змістової частини, переговорних процедур і додатків. Переговорною рамкою ЄС визначено 6 тематичних кластерів та 36 переговорних розділів¹³ (Малюнок 1.) Українським урядом літом 2024 р. затверджена

9 Розпорядження КМУ № 1163-р від 20.12.2022 р. “Про схвалення Стратегії впровадження ґендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації.” [Electronic resource] Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text> (access date: 23.07.2024)

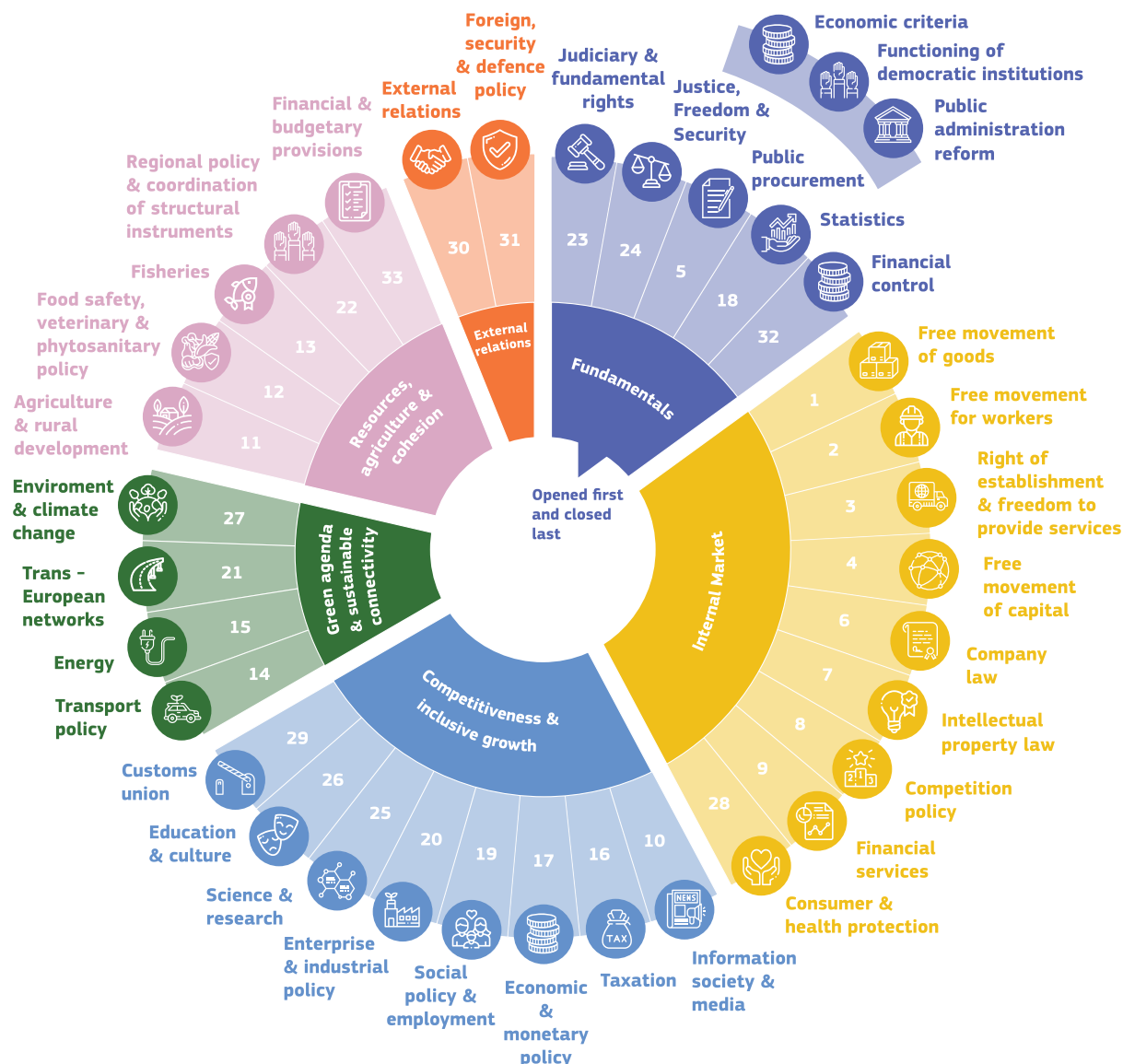
10 Розпорядження КМУ № 815-р від 15.09.2023 р. “Про схвалення Національної стратегії подолання ґендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2023-2025 роки” [Electronic resource] Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80#Text> (access date: 13.08.2024)

11 Закон України № 2319-ІХ від 20.06.2022 р. “Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами” Верховна Рада України. 2022 [Electronic resource] Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text> (access date: 08.07.2024)

12 Форум ОГС СхП. ґендерна стратегія на період 2021-2023 рр. [Electronic resource] Access mode: <https://eap-csf.eu/wp-content/uploads/EaP-CSF-Gender-Mainstreaming-Strategy-2020.pdf> (access date: 16.08.2024)

13 EU accession process step by step. Clusters of Negotiating chapters. European Commission. October 2022 [Electronic resource] Access mode: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/eu_accession_process_clusters%20%28oct%202022%29.pdf (access date: 01.07.2024).

інфраструктура¹⁴ щодо забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу. Визначені 36 робочих (переговорних) груп з підготовки позицій України під час переговорів з Європейським Союзом щодо укладення Угоди про вступ України до Європейського Союзу.

Малюнок 1.
Кластери рамки переговорів щодо набуття членства України у ЄС¹⁵

Проблематика аналізу в аналітичній записці входить до кластеру “Компетенцій та інклюзивного зростання” (згідно структури переговорної рамки ЄС, яка представлена на Малюнку 1). Важливо просувати інклюзивний підхід, враховуючи інтереси різних страт та груп суспільства та надаючи голос громадським експертам та експерткам. Тематика освіти, навчання входить до **26 розділу**

14 Див.: Постанова Кабінету Міністрів України. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу. 27 серпня 2024 р. № 987 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-zabezpechennia-perehovorno-ho-protsesu-pro-vstup-ukrainy-a987> (доступ 11.09.2024)

15 EU accession process step by step. Clusters of Negotiating chapters. European Commission. October 2022 [Electronic resource] Access mode: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/eu_accession_process_clusters%20%28oct%202022%29.pdf (access date: 01.07.2024).

“Освіта та культура” (англ. “Education & culture”) та **25 розділу** “Наука та дослідження” (англ. Science & research’) кластеру “Конкурентоспроможність та інклюзивне зростання” (англ. “Competitiveness & inclusive growth”). Відповідно вона відноситься до української переговорної інфраструктури¹⁶ “Групи з питань освіти та культури” (№26), а також “Групи з питань науки та досліджень” (№25). Робочі групи/розділи збігаються в ЄС та українській переговорних інфраструктурах. Водночас, зазначимо, що в аналітичній записці не будуть розглядатися питання політики щодо науки та досліджень.

В Україні система освіти та навчання (також використовують термін “навчання впродовж життя”) охоплює дошкільну, середню, професійну (професійно-технічну), фахову передвищу, вищу освіту, навчання та освіту дорослих (включаючи післядипломну освіту), а також форми, в яких може відбуватися така освіта чи навчання, як-от дуальна, інклюзивна, дистанційна освіта, змішане навчання, інтерактивне навчання тощо; форми освіти – формальна, неформальна, інформальна. **Авторами визначені обмеженнями щодо предмету дослідження у сфері освіти**, концентруючись тільки на аналізі **стану жінок** в сегменті **навчання та освіти дорослих (НОД)**, не розглядаючи гендерні аспекти в інших складових безперервного навчання (наприклад, середня, професійна, вища освіта) в Україні докладно, але наводячи доступну інформацію щодо державних політик, донорських програм у цих складових навчання впродовж життя у визначений часовий період (2020-2024 рр.), як про освітній та навчальний простір в якому відбуваються практики НОД щодо жінок в Україні.

Зазначимо, що **навчання та освіта дорослих** (скорочено – **НОД**) трактується тут як “стала діяльність, спрямована на набуття, визнання та застосування ключових навичок та обмін ними. НОД є центральним компонентом навчання впродовж життя, базою для суспільств і міст, що навчаються. НОД охоплює всю сукупність процесів формального, неформального та інформального навчання дорослих людей, завдяки яким особи розвивають і збагачують свої здібності, необхідні для життя і праці, як у своїх власних інтересах, так і в інтересах своїх громад, організацій та суспільства. Концепція дорослого навчання включає також аспекти соціального, громадянського та індивідуального розвитку людини”¹⁷.

В аналітичній записці розглядаються у контексті загальної системи навчання та освіти дорослих (політики щодо НОД, публічне врядування, якості програм та викладання, фінансування тощо) – питання **доступу жінок до освіти та навчання дорослих, оцінка участі в аспекті** перепідготовки та підвищення кваліфікації, які є важливими для адаптації до змін на ринку праці та економічних умов. А також **якості освіти та впливу НОД на соціально-економічне становище жінок** в країні.

До цього ж кластеру “Конкурентоспроможність та інклюзивне зростання” належать другий аспект аналізу аналітичної записки – сфера економіки, яка охоплюється ЄС переговорними розділами **№20** (підприємництво та промислова політика), **№19** (соціальна політика та зайнятість), **№17** (макроекономічна політика), **№16** (оподаткування). В українській структурі переговорного процесу – це робочі групи з тими ж номерами – **№20** (Група з питань підприємництва

16 Див.: Додатки до Постанови Кабінету Міністрів України. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу. 27 серпня 2024 р. № 987 . <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-zabezpechennia-perehovornoho-protsesu-pro-vstup-ukrainy-a987> (доступ 11.09.2024)

17 Лазоренко О.О., Чала Н.Д., Гомілко О.Є., Кожина А.В. Навчальні потреби жінок в Україні: аналітичний звіт дослідження. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2020. 104 с. електрон. версія брошури. 2020. С. 11. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://communitylpw.wixsite.com/publish/brochure>

та промислової політики); №19 (Група з питань соціальної політики та зайнятості); №17 (Група з питань економічної та монетарної політики) та №16 (Група з питань оподаткування). Отже, **предметом аналізу економічного блоку є аналіз гендерних розривів в оплаті праці, можливостей щодо започаткування бізнесу та рівня зайнятості жінок, їх участі на ринку праці.**

Під час національних асинхронних онлайн консультацій, які проводилися впродовж червня-серпня 2024 року, було вказано на унікальне явище – українське волонтерство¹⁸. За даними Державної служби статистики України¹⁹ станом на 2021 рік 58,2% волонтерів в Україні були жінки (це становило 7,6% від загальної кількості жінок в Україні у віці 15-65 років, при цьому найбільшу групу становлять жінки віком 25-64 років). Повномасштабне вторгнення РФ ще більше активувало волонтерські рухи, які спрямовані на підтримку і допомогу Збройних Сил України (ЗСУ), поранених, евакуацію та ВПО. У цьому контексті волонтерство, за певних умов, може трансформуватися у соціальне підприємництво²⁰, водночас зараз ця діяльність залишається у секторі неприбуткової діяльності, тому окремо у даному документі не розглядається.

Сектор українських стартапів, єдиний, який показує зростання і розвиток, незважаючи на поширення пандемії COVID-19 у 2020 році та повномасштабне вторгнення 2024 року²¹. У даному дослідженні цей сектор розглядається узагальнено, а програми підтримки розвитку жіночих стартапів аналізувалися разом з іншими програмами підтримки бізнесу. Отже, **авторами визначені обмеженнями щодо предмету дослідження у сфері економіки, концентруючись тільки на аналізі можливостей жінок щодо відкриття бізнесу, участі на ринку праці та оплаті праці.**

Означений предмет аналізу є важливим у рамках євроінтеграційних процесів у сфері освіти, навчання та економіки в Україні, а також в контексті геополітичних викликів.

18 Волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Закон України № 3236-VI від 19 квітня 2011 р. “Про волонтерську діяльність” [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>

19 Волонтери у віці 15 років і старше за статтю та типом місцевості по регіонах у січні-червні 2021 році Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

20 Chala N., Pichyk K., Voropai O. Will Volunteering Drive Social Entrepreneurship in Ukraine? Economics, Management & Business 2023: Contemporary Issues, Insights and New Challenges VIII. INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE Spa Nový Smokovec – Congress Centre, High Tatras, the Slovak Republic 28 – 29 September 2023 Presov University Press, 2023. – p. 615-627

21 The Country at War: The Voice of Ukraine Start-Ups. [Electronic resource] Access mode: <https://business.djia.gov.ua/en/cases/novini/ak-povnomasstabna-vijna-vplinu-na-ukrainski-startapi-doslidzenna-mincifri> (access date: 21.07.2024).

РОЗДІЛ 3. УПОВНОВАЖЕННЯ ЖІНОК В ОСВІТІ, НАВЧАННЯ ТА ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ СТОСОВНО РЕГІОНАЛЬНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ «ПЕКІН +30».

Тридцята річниця прийняття Пекінської декларації (буде відмічатися у 2025 році, скорочено називається “Пекін+30”), яка є найбільш всебічною глобальною трансформаційною програмою, спрямованою на досягнення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок, а також слугує для оцінки прогресу у цьому питанні. Тому впродовж першого півріччя 2024 року проводилися урядові робочі групи та консультації з глобальним громадянським суспільством, у тому числі в європейському регіоні (UNECE, у перекладі -Економічної комісії ООН для Європи, регіон роботи Комісії охоплює 56 країни в Європі, Північній Америці та Центральній Азії), до якого входить Україна, з підготовки низки документів: національних оглядів\ доповідей, які готуються та подаються урядами країн, а також позиційних документів, заяв, альтернативних доповідей від організацій громадянського суспільства (ОГС).

Українським урядом був підготовлений та вчасно поданий²² у червні 2024 р. англійською мовою “Національний огляд про виконання Україною у 2020-2024 роках Підсумкових документів Четвертої Всесвітньої Конференції ООН зі становища жінок (Пекін, 1995 рік) – Пекінської декларації та платформи дій”²³. Авторки аналітичної записки брали участь у низці онлайн нарад²⁴, які проводилися представниками уряду України впродовж квітня – травня 2024 року у процесі підготовки Національного Огляду як комплексного звіту на національному рівні щодо виконання Пекінської декларації у 2020-2024 рр. На наш погляд, представлений урядом документ є збалансованим та виваженим, достатньо об’єктивно представляє уповноваження жінок в освіті та економічній сфері. Проте більшість даних і аналітики, що використовується у Національному Огляді приведена

22 Див.: Beijing+30 Regional Review Meeting 21-22.10.2024. <https://unece.org/gender/events/beijing30-regional-review-meeting>

23 Див.: Ukraine. National Report on the results of a comprehensive review at the national level on the implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action (1995) in 2020-2024 <https://unece.org/sites/default/files/2024-08/Ukraine-Report.pdf>

24 Прим.: Запрошення (емейл): 14 травня 2024 року в 12:00 год. запрошуємо до участі в нараді з підготовки Національного огляду про виконання Україною у 2020-2024 роках Підсумкових документів Четвертої Всесвітньої Конференції ООН зі становища жінок (Пекін, 1995 рік) – Пекінської декларації та платформи дій («Пекін+30») (далі – Національний огляд). Проєкт Національного огляду підготовлено Міністерством соціальної політики та Апаратом Урядової уповноваженої з питань гендерної політики при підтримці ООН Жінки на основі аналізу інформації з опитувальників, заповнених Міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, обласними, Київською міською військовими (державними) адміністраціями, установами та організаціями.

станом до 2021 року. У Національному Огляді²⁵ зазначається, що на сайті Державної служби статистики України²⁶ створений окремий розділ “Гендерна рівність”, де зібрані дані за зазначеним питанням, але й на цьому порталі наведені дані обмежуються 2021 роком. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну та активні воєнні дії призвели до карколомних змін, тому для прийняття зважених управлінських рішень, а також більш глибокого аналізу для 2024 року наведених у звіті даних недостатньо. У якості позитивного компонента Національного Огляду слід зазначити відкритість під час його підготовки та представлення результатів роботи центральних, місцевих органів влади у сфері просування уповноваження жінок в Україні, незважаючи на всі виклики воєнного стану.

Принагідно зазначимо, що альтернативної доповіді від українських жіночих організацій щодо “Пекін+30” не готувалося (хоча така була подана щодо “Пекін+25”, і представниці ГО “Жіноча професійна Ліга” були там одними зі співавторів²⁷). Водночас зараз представниці українських організацій громадянського суспільства (ОГС) та експертки брали участь у регіональних консультаціях, які проводилися міжнародними організаціями для регіону UNECE, а також для ОГС Європи та Центральної Азії. Надалі представимо коротке резюме 2-х регіональних консультацій з ОГС (до однієї з них авторки були дотичні) та документах, які були розроблені на їхній основі.

(1) Регіональні консультації у рамках громадської міжнародної жіночої платформи – NGO Committee on the Status of Women- Женева (NGO SCW\Geneva) <https://ngocsw-geneva.ch/>

Авторки аналітичної записки (Олена Лазоренко та Ніна Чала) впродовж весни та літа 2024 року брали участь pro bono (на громадських засадах) в онлайн засіданнях та емейл комунікаціях робочих груп з підготовки позиційних документів “Пекін +30” за темою жінки та економіка \ жінки та освіта (Beijing+30 – Women and the Economy\ Women in Education and Training) у рамках громадської міжнародної платформи – NGO Committee on the Status of Women (NGO SCW\ Geneva). Вони виступили як UNECE Task Force Co-Chairs з проведення консультацій з ОГС, підготовки 12 позиційних документів (представниці ГО “Жіноча професійна Ліга” брали участь у двох), та організації форуму громадянського суспільства у Женеві 19-20.10.2024²⁸ (UNECE Civil Society Forum for the 30th anniversary of the Beijing Declaration and Platform for Action (BPfA) в очному форматі.

На початковому етапі для учасниць обох робочих груп – РГ1 “Жінки та економіка” та РГ 2 “Жінки в освіті та тренінгах” (англ. WG “Women and the Economy” & WG “ Women in Education and Training”) – було запропоновано провести огляд ситуації з жінками в кожній з цих сфер, враховуючи геополітичні виклики: як-то пандемія Covid-19, неспровокована військова агресія російської федерації проти України, прихід до влади у деяких країнах правих популістів, кібер-війна, тощо

25 Ukraine. National Report on the results of a comprehensive review at the national level on the implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action (1995) in 2020-2024. с. 81. <https://unece.org/sites/default/files/2024-08/Ukraine-Report.pdf>

26 Див. Державна служба статистики України <https://www.ukrstat.gov.ua/>

27 Див.: Пекін +25. Паралельний звіт. Україна 2014-2019 [текст]: науково-виробниче видання / А.О.Ненька та інші. Київ, ТОВ «Вістка», 2019. 80с. (О.Лазоренко – співавтор, див. пункт 11, стор. 33-39, 0,3 д.а.) <https://communitylpw.wixsite.com/publish/rights>

28 Див. The NGO CSW Geneva UNECE Task Force prepares for Beijing +30 review by spearheading the Civil Society consultation process. <https://ngocsw-geneva.ch/>

(детальніше виклики, що дотичні до України, описано у наступному Розділі 4), та надалі сфокусуватися на найбільш вагомим наслідках, які вони спричинили для регіону UNECE у сферах аналізу. Цей підхід до підготовки позиційного документу знайшов певне розуміння серед експерток РГ1 “Жінки та економіка”, та був відкинутий керівницею іншої робочої групи РГ2 «Жінки та освіта». Надалі наші змістовні внески та коментарі були зосереджені на робочому позиційному документі РГ1 у сфері економіки.

Фінальні версії обох позиційних документів²⁹ (станом на 3-5 вересня 2024) є компромісним варіантом між представницями громадських організацій з різних країн регіону UNECE. В фінальних версіях позиційного документу РГ1 “Заява робочої групи Пекін+30 – Жінки та економіка. До феміністської економіки добробуту, зосередженої на турботі про людей і планету” (англ. WG Draft Statement Beijing+30 – Women and the Economy. Towards a feminist wellbeing economy centered on care for people and the planet³⁰), адже робочі версії неодноразово змінювалися, тому там не знайшли відображення у повній мірі зауваження та пропозиції українських експертів. Врешті-решт спочатку потрапили “наслідки для регіону, що спричинили російською агресією проти України”, а потім трансформувалася у “проблеми жінок під час конфлікту в Україні та інших війн”; тощо. Також визиває певне несприйняття нами присутня фабула тексту позиційного документу про прирівнювання за значенням і впливом війни РФ проти України та триваючого 7 жовтня 2023- поточний час (станом на 14 вересня 2024 р.) конфлікту між Ізраїлем і ХАМАС (резидентами сектору Газа). У якості основних викликів для регіону UNECE у позиційному документі зазначається, що: “Жінки продовжують стикатися з багатогранними структурними бар’єрами, які впливають на їхню економічну інтеграцію та автономію. Нерівний розподіл неоплачуваної роботи по догляду та економічна система, яка залишається патріархальною, не забезпечує того, що справді важливо для жінок – поточного та майбутнього добробуту людей і планети. Насильство чоловіків щодо жінок та дівчат залишається гострою проблемою, що ще більше заважає жінкам досягти економічної незалежності та повноцінної участі в економіці. Крім того, очікується, що зростання штучного інтелекту (ШІ) непропорційно вплине на робоче середовище жінок, оскільки багато робочих місць, які обіймають жінки, піддаються більшому ризику автоматизації та витіснення” (робочий варіант позиційного документу від 5.09.2024). Водночас у тексті позиційного документу відсутнє врахування наслідків агресії РФ проти України при формулюванні короткострокових та середньострокових рекомендацій для економіки у регіоні, а також вплив воєнних дій високої інтенсивності та військової агресії РФ проти України, як причини порушення ланцюжків поставок та інфляції у багатьох країнах регіону UNECE, не викладений у чіткій редакції. Замість цього робиться прикінцевий загальний ідеалістичний заклик, що: “Непринятно витрачати мільярди на війни, які руйнують життя та довкілля”, не пропонуючи реального шляху, яким чином можна протистояти агресивній військовій політиці російської федерації та її партнерів, які сприймають тільки “право сили”, а не принципи міжнародного права.

Стосовно чернетки позиційного документу РГ2 “Заяви робочої групи Пекін+30 – Жінки в освіті та навчанні” (англ. WG Statement Beijing+30 – Women in

29 Прим.: Усі робочі версії (драфти) позиційних документів (станом на 3.09.2024) розміщені в онлайн директорії для учасниць робочих груп тут https://drive.google.com/drive/folders/1DxbdzmdQrV70u_nihhV1PfECc0NMCDXa

30 Final Draft Statement Beijing+30 – Women and the Economy. https://drive.google.com/drive/folders/1DxbdzmdQrV70u_nihhV1PfECc0NMCDXa (on 3.09.2024)

Education and Training³¹) зазначимо, що він фокусується на трьох аспектах – якісна та безперервна освіта (Quality and continuing education); якісні умови для викладачів та вчителів (Quality conditions for educators); освіта в епоху цифрових технологій (education in the digital age). У тексті є присутність правильних констатації ситуації в сфері освіти та навчання для жінок в регіоні UNECE, наприклад: “Нинішній стан прогресу ВРfA щодо якісної освіти та навчання все ще значно відстає від того, що країни-члени взяли на себе зобов’язання у 1995 році. Є три можливі ознаки стагнації та регресу. Це ще більше ускладнюється труднощами, з якими стикаються студентки, щоб отримати якісну освіту під час або після конфліктів, пандемій, голоду чи стихійних лих, переміщення, міграції або для тих, хто є інвалідами або живе у віддалених чи сільських районах”; або – “Жінки-вчителі також стикаються зі значними перешкодами в навчанні через відсутність гідної роботи, рівної оплати праці, важких умов праці та заниженого статусу. У деяких регіонах навіть безпека до школи та назад, а також у школах або в Інтернеті є проблемою. Фемінізований характер освіти та навчання, включаючи навчальні програми, консультації з питань кар’єри, а також відсутність доступу до цифрової та кліматичної грамотності також є факторами, які заважають досягненню мети забезпечення якісної освіти”. При цьому, незважаючи на вищенаведені позитивні елементи позиційного документу, текст написаний таким чином, що визиває відчуття того, що він міг бути підготовлений й 5, і 10 років тому. Також позиційний документ вельми обмежений в наведенні національної конкретики та прикладів реальної політики щодо жінок у сфері освіти та навчання в регіоні аналізу.

(2) Регіональні консультації організовані The UN Economic Commission for Europe (UNECE) and UN Women Europe and Central Asia Regional Office (ECARO) з ОГС Європи та Центральної Азії.

Хоча авторки не були безпосередньо дотичні до участі в цих регіональних консультаціях, але отримали посилання на онлайн версію робочого документу за їхнім результатом, тому вважаємо за доцільне надати його коротку характеристику³²: Проміжний звіт «Ключові результати та рекомендації першої консультації та опитування Пекін+30 для ОГС Європи та Центральної Азії» від 28 серпня 2024(у фокусі «Інклюзивний розвиток, спільне процвітання, гідна праця»). Консультації організовані The UN Economic Commission for Europe (UNECE) and UN Women Europe and Central Asia Regional Office (ECARO) з 130 представницями організацій громадянського суспільства регіону літом 2024 р.

Представлений документ є доволі загальним, основні положення сфокусовано на констатації проблем щодо економічної нерівності та недостатності мереж соціального захисту; нерівному тягарі по догляду та гендерному насильству. Ключові висновки та рекомендації не відображають сучасних викликів, що стоять перед професійним жіноцтвом, військові конфлікти, пандемії, зміна клімату, поширення штучного інтелекту та нових технологій. Крім того, документ не дає рекомендацій у короткостроковій чи довгостроковій перспективі щодо

31 Див. Final Draft Statement Beijing+30 – Women in Education and Training <https://drive.google.com/file/d/1pnlX-0NHAtillWAizHO9VZq1oi-nwDsQ/view> (on 5.09.2024)

32 The UN Economic Commission for Europe (UNECE) and UN Women Europe and Central Asia Regional Office (ECARO) .Key outcomes and recommendations from the first consultation & survey on Beijing+30 for CSOs of Europe and Central Asia <https://docs.google.com/document/d/140Gg5cq7mMn2nlcGRD6Qxs5ya5ViN2qL/edit> (28.08. 2024р.)

подолання зазначених проблем. Крім того, окремі рекомендації, наприклад, “Впроваджувати економічну політику, яка створює можливості гідної роботи для жінок у всіх секторах сільської місцевості та в економіці догляду. Забезпечити соціальний захист домашніх працівників” без уточнення механізмів їх реалізації можуть призвести до консервування традиційних сировинних економічних моделей і зростання бідності. Авторки Проміжного звіту надають рекомендації щодо “Розширити концепцію боротьби зі стихійними лихами, щоб включити гендерні питання, такі як запобігання гендерному насильству та зменшення бідності серед жінок”, при цьому обережно оминають причини гендерного насильства під час військових конфліктів.

РОЗДІЛ 4. ГЕОПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ: НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА АДВОКАЦІЯ ЧЛЕНСТВА В ЄС ДЛЯ ВИЗНАЧЕНИХ СФЕР.

Врахування геополітичного контексту та викликів, в якому аналізується становище жінок в освіті та економіці, є важливим та значущим у поточний час. Можливо, більшість громадських та державних експертів (особливо поза межами України та інших країн, де відбуваються зараз військові дії, та є жертвами агресії), ще не відчули цього у власному житті, але починаючи з 2014 року і по поточний час відбувається **екзистенційна криза** – протистояння двох світів – того, який спирається **на правила** (ці правила відомі нам як **міжнародне право**), і світу, який покладається і поважає лише **право сили**. Чим скоріше прийде розуміння та визнання реальності, що питання захисту та дотримання прав людини (включаючи права жінок) зараз під загрозою, та можуть взагалі не дотримуватися (якщо домінуючим у світі стане “право сили”), тим більше буде шансів на зменшення впливу тих країн, що спираються на право сили.

Серед геополітичних викликів та контексту за останні п’ять років для України, які вплинули на становище жінок у сферах аналізу, слід зазначити – пандемія коронавірусу (COVID-19); повномасштабне вторгнення російської федерації (рф) в Україну у лютому 2022, що прийшло на зміну гібридній війні, яка йде в Україні вже з 2014 року; гуманітарна та соціо-економічна кризи (включаючи вимушену міграцію), інформаційна та кібернетична війни. Нагадаємо, що за оцінками Центру економічної стратегії внаслідок пандемії COVID-19 вразливими стали 58% усіх зайнятих жінок, або 4,4 млн українок³³. **Надалі серед наведених геополітичних викликів, сфокусуємося на характеристиці та наслідках війни рф проти України у сферах аналізу.**

Отже, яким є геополітичний контекст та що він несе для сфер освіти та економіки, й стану жінок в них в Україні? Російська федерація вчинила злочин військової агресії проти України, яку вони здійснила без підстав і без провокацій (Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 2023 р.³⁴ та 2022 р.³⁵). Це є першими військовими діями на теренах Європи з часів закінчення Другої світової війни, де в таких масштабах залучена конвенційна зброя і засоби з обох боків; втрапи серед військових розраховуються у сотнях тисяч; росіяни порушують умови

33 Ринок праці після коронакризи: які професійні навички будуть потрібні жінкам? <https://ces.org.ua/labor-market-covid-and-women/>

34 Resolution adopted by the General Assembly on 23 February 2023 ES-11/6. Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine <https://digitallibrary.un.org/record/4004933?ln=ru&v=pdf>

35 Resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022 A/RES/ES-11/1 Aggression against Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly <https://digitallibrary.un.org/record/3965290?ln=en&v=pdf>

експлуатації об'єктів ядерної енергетики³⁶ та завдають масованих ударів по українській цивільній інфраструктурі на території усїєї країни. Так, за період з 24 лютого 2022 року – по серпень 2024 р. в Україні, російські ракети та дрони уразили **11 879 об'єктів**, з яких **більшість цивільні – 6 203**, решта військові – 5 676, повідомляє Головнокомандувач ЗСУ Олександр Сирський³⁷.

За оперативною інформацією Міністерства Освіти і Науки України (МОН України) станом на 1 липня 2023 р. постраждало майже 3 800 закладів освіти України, серед них 331 заклад повністю зруйновано, 3 450 закладів частково пошкоджено (на 43%). У регіональному розрізі найбільше зруйнованих закладів у Донецькій і Луганській областях³⁸. Найбільше пошкоджень зазнали заклади освіти в Харківській, Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій і Миколаївській областях. У цих п'яти областях сконцентровано 71,1 % всіх пошкоджених закладів освіти. За оцінками Київської школи економіки (KSE) станом на початок 2024 р. у грошовому еквіваленті освітній інфраструктурі було нанесено збитків на суму 6,8 млрд. дол. США³⁹.

За оцінками KSE⁴⁰, на початок лютого 2024 р. загальні прямі збитки, завдані житловій і нежитловій нерухомості, іншій інфраструктурі, транспортним засобам і товарним запасам, перевищили \$157 млрд (за вартістю заміщення). Найбільша частка цих збитків припадає на житлові будівлі—37,5% або \$58,9 млрд, а також на інфраструктуру—23,4% або \$36,8 млрд. Втрати активів підприємств та промисловості досягли щонайменше \$13,1 млрд і продовжують зростати. Прямі втрати аграрного сектору та земельних ресурсів через війну складають \$10,3 млрд. Сукупні прямі збитки від руйнувань і пошкоджень об'єктів громадського сектору, включаючи соціальні об'єкти, заклади освіти, науки та охорони здоров'я, культурні й спортивні споруди, адміністративні будівлі тощо, становлять близько \$13,7 млрд.

Аналітична команда KSE⁴¹ оцінює прямі збитки енергетичного сектору України внаслідок повномасштабного вторгнення РФ на понад \$16,1 млрд. Найбільші втрати пов'язані з руйнуванням об'єктів електрогенерації, магістральних ліній передачі електроенергії, а також нафтогазової інфраструктури. Під час російської агресії було окуповано понад 18 ГВт. електрогенеруючих потужностей, включаючи Запорізьку АЕС—найбільшу атомну електростанцію в Європі. Крім того, Каховська та Дніпровська ГЕС, а також Зміївська й Трипільська ТЕС були повністю зруйновані. Приватні теплоелектростанції, такі як Ладижинська, Бурштинська,

36 Заява генерального директора Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) Р. Гроссі від 17.08.2024\ IAEA Director General Statement on Situation in Ukraine <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-245-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>

37 Див.: Головнокомандувач ЗСУ Олександр Сирський під час доповіді на Конгресі місцевої та регіональної влади. Defense Express. 20 серпня 2024, https://defence-ua.com/army_and_war/sirskij_oprijudniv_skilki_zagalom_vorog_vikoristav_raket_ta_droniv_skilki_perehopili_j_skilki_objektiv_urazhenno-16370.html

38 ОСВІТА І НАУКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЗБІРНИК <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/inform-analytic-zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>

39 Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf

40 Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf

41 Піддубний І., Горюнов Д. ОЦІНКА ПРЯМИХ ЗБИТКІВ ТА НЕПРЯМИХ ВТРАТ ЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/06/KSE_Vpliv-vii-ni-na-energetiku-UA-1.pdf

Добротвірська, Курахівська, Криворізька, та Придніпровська ТЕС, зазнали критичних пошкоджень (понад 80%). Близько половини високовольтних підстанцій передачі електроенергії також було пошкоджено. Російські війська фактично знищили всі нафтопереробні заводи на території України, а також значну частину інфраструктури для зберігання нафти та нафтопродуктів. Непрямі втрати енергетичного сектору оцінюються майже в \$40,4 млрд і включають втрати доходів енергетичних компаній та витрати на розбір завалів і демонтажні роботи. Усі ці втрати призвели до того, що одним з суттєвіших перешкод в економічній діяльності в країні стали називатися як жінками, так і чоловіками, перебої з наданням доступу до електроенергії.

Російська терористична держава і росіяни вчиняють також безліч військових злочинів і злочинів проти людства – тортури, незаконне утримання українських громадян, вбивства, крадіжки, порушення умов поводження з військовополоненими, викрадення українських дітей, екологічні злочини⁴².

Наслідки великої війни для українського цивільного населення, включаючи жінок та дітей, є жахливими. “Щонайменше **1 993 дитини** в Україні були вбиті або поранені з моменту повномасштабного вторгнення Росії, повідомляє 13 травня 2024 р. дитячий фонд Організації об’єднаних націй із захисту прав та інтересів дітей ЮНІСЕФ. У фонді зауважили, що це цифри, які змогла перевірити ООН, але справжня кількість, ймовірно, набагато вища”⁴³. Як повідомлялося у доповіді Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (УВКПЛ)⁴⁴ за травень 2024 р. втрати серед цивільних осіб в Україні з 24.02.2022, складають **32 989 осіб** (загиблими 11 126, пораненими 21 863), де дорослі жінки складають приблизно 8 628 осіб, чоловіки 12 939 осіб, стать інших – ще не встановлена. “Фактичний масштаб шкоди, заподіяної цивільному населенню, – як втрат серед цивільних осіб, так і пошкоджень інфраструктури, – ймовірно, є значно більшим, тому що багато повідомлень про таку шкоду, особливо за період відразу після повномасштабного збройного нападу, неможливо перевірити через велику кількість повідомлень і відсутність доступу до відповідних районів. Кількість втрат серед цивільних осіб, ймовірно, є заниженою в містах, де на початку збройного нападу в 2022 році велися тривалі інтенсивні бойові дії – як Маріуполь (Донецька область), Лисичанськ, Попасна і Северодонецьк (Луганська область)”⁴⁵.

Велика кількість людей в Україні були змушені покинути свої домівки, ставши внутрішньо переміщеними особами (ВПО), або виїхали за кордон. За оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), фактична чисельність ВПО в

42 За інформацією міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Р. Стрільця станом на 28.02.2024 зафіксовані близько 4 тисячі випадків злочинів проти довкілля, загальною сумою понад 2,4 трильйона грн. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3833615-rosia-skoila-v-ukraini-ekologichnih-zlociniv-na-ponad-24-trilijona-mindovkilla.html>

43 Див.: Statement by UNICEF Europe and Central Asia Regional Office and Special Coordinator for the Refugee and Migrant Response in Europe Regina De Dominicis <https://www.unicef.org/press-releases/nearly-2000-children-killed-or-injured-escalation-war-ukraine>

44 Див.: УВКПЛ. Україна. Захист цивільних осіб під час збройного конфлікту – травень 2024 року \ Ukraine – protection of civilians in armed conflict (May 2024) https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-06/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28May%202024%29_UKR.pdf

45 УВКПЛ. Україна. Захист цивільних осіб під час збройного конфлікту – травень 2024 року. с.4. https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-06/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28May%202024%29_UKR.pdf

Україні складає **3 548 000 осіб** станом на квітень 2024⁴⁶. Повернулися до свого звичного місця проживання 4 734 000 осіб. Найбільше ВПО приймають Дніпропетровська (14%) та Харківська (12%) області, тоді як столиця, м. Київ (343 000, 10%), і Київська область (268 000, 8%) посідають, відповідно, третє і четверте місця за чисельністю прийнятих ВПО. Станом на квітень 2024 року 11% домогосподарств ВПО є неповними сім'ями (лише одна особа старша за 18 років, решта – у віці 0–17 років). Серед **переміщених людей 59% складають жінки, 41% – чоловіки**. Хоча більшість ВПО є людьми працездатного віку (54%), чверть переміщених осіб (27%) – це діти, і значну частку (19%) складають також люди у віці 60 років і старше.

41% Приблизно 1 220 000
ВПО-чоловіків

59% Приблизно 1 752 000
ВПО-жінок

Малюнок 2.
Структура ВПО за статтю в Україні станом на квітень 2024 р.⁴⁷

З 4 березня 2022р. частина цивільних українців – здебільше це жінки та діти – скористались можливістю тимчасового захисту⁴⁸ в країнах ЄС, таких за даними Євростату⁴⁹ – **4,3 мільйона громадян** станом на **30.06.2024**. На кінець червня 2024р., за даними Євростату, громадяни України становили понад 98% тих, хто отримав тимчасовий захист. **Жінки** становили майже половину (**45,6%**), а **діти** – майже третину (**32,4%**). **Чоловіки** – трохи більше п'ятої частини (**22,0%**). Найбільшу кількість українців, що мають статус тимчасового захисту, прийняли у Німеччині (1 347 525 осіб або 31,2% від загальної кількості в ЄС), Польщі (965 775; 22,4%) та Чехії (360 775; 8,4%).

46 МОМ. ЗВІТ ПРО ВНУТРІШНЄ ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ – Р16 | КВІТЕНЬ 2024 РОКУ
https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/GPS_IDP_R16_2024_UKR.pdf

47 МОМ. ЗВІТ ПРО ВНУТРІШНЄ ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ – Р16 | КВІТЕНЬ 2024 РОКУ
https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/GPS_IDP_R16_2024_UKR.pdf

48 Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.071.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A071%3ATOC

49 Див.:Eurostat. 4.3 million people under temporary protection in June.
[https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240809-1 \(9/08/2024\)](https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240809-1 (9/08/2024))

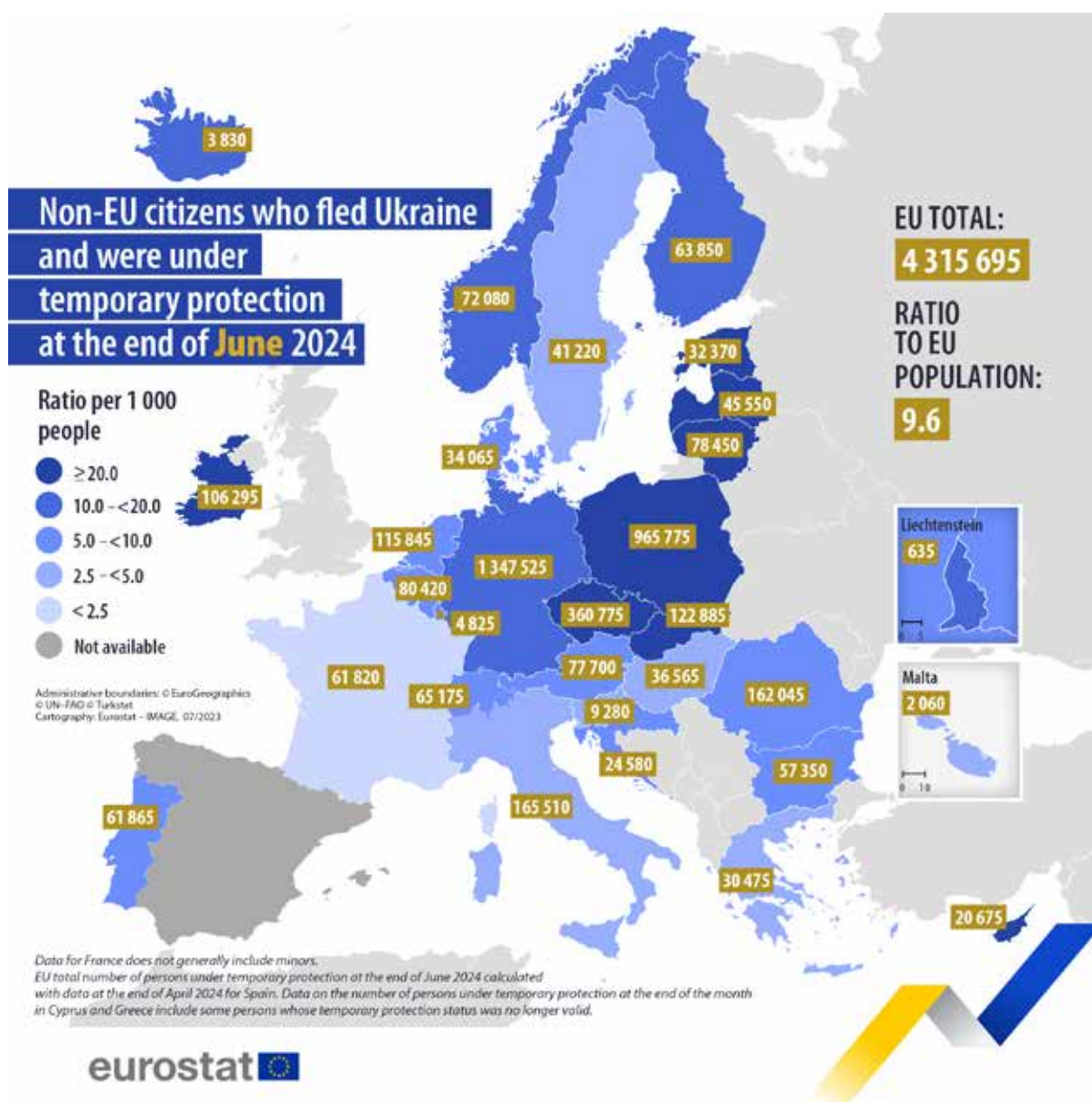

22,0% чоловіків мають статус тимчасового захисту у ЄС

45,6% жінок мають статус тимчасового захисту у ЄС

Малюнок 3.
Структура за статтю українців щодо статусу тимчасового захисту у ЄС станом на 30 червня 2024

Малюнок 4.
Розподіл громадян України по країнам ЄС, де вони скористалися тимчасовим захистом⁵⁰

⁵⁰ Eurostat web-site <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240809-1>

Надання тимчасового захисту регулюється Директивою ЄС 2001/55/ЄС, яка була застосована Рішенням Ради ЄС 2022/382 саме для українців. Відповідно до цього загальноєвропейського нормативного акту, українці можуть легально перебувати зі статусом тимчасового захисту в будь-якій країні Євросоюзу. Щорічне поновлення рішення про надання тимчасового захисту, імовірно, може продовжуватися до завершення активної фази війни. У рамках тимчасового захисту особа має право на проживання в країні, де вона написала заяву про отримання статусу, а також: офіційне працевлаштування; можливість отримання тимчасового житла; медичної допомоги (залежно від стандартів країни); соціальну допомогу; дає доступ до освітніх закладів дітям. Рада Європейського Союзу 25 червня ухвалила рішення⁵¹ про продовження до 4 березня 2026 року тимчасового захисту для мільйонів українців.

З 2024 року, з перенесенням військових дій на територію рф у рамках самозахисту України від агресії, право на яке гарантоване країні-жертві агресії статуттом ООН, певні проблеми стали наочно відчуватися й російським суспільством.

Отже, фундаментальними викликами, що призвели до карколомних змін в Україні впродовж 2020-2024 стали пандемія коронавірусу та повномасштабне російське вторгнення. Наслідки проявилися у гуманітарній та соціо-економічній кризах – зростанні міграційних потоків за кордон та числа вимушено переміщених осіб (ВПО), навантаження на систему охорони здоров'я, суттєвому погіршенні доступу до медичних послуг та зростанні смертності, погіршення доступу до освітніх послуг (включаючи освіту та навчання дорослих), руйнуванням, втраті майна, перебоєм в електропостачанні; скороченню та релокації бізнесу, робочих місць та поширенню бідності. Це, у свою чергу, посилило гендерний дисбаланс та збільшило непропорційно великий тягар догляду за хворими родичами, дітьми, домашньої роботи на жінок.

Водночас, жінки та підлітки (особливо, які мають близьких родичів у ЗСУ) створюють волонтерські ініціативи, організують іншу допомогу та підтримку ЗСУ на безоплатній основі. А також має сенс звернути увагу, що ці ж самі виклики, прискорили цифровізацію, покращили доступ до Інтернет, зокрема є райони поблизу зон ведення активних бойових дій, де доступ до Інтернет краще, ніж забезпечення мешканців послугами водопостачання та водовідведення.

Врахування результатів вищенаведених геополітичних викликів є важливим під час **адвокації членства України в ЄС**, переговори про яке розпочалися у 2024р., незважаючи на триваючу повномасштабну агресію рф проти нашої країни. **Які існують, серед відомих авторкам на час підготовки аналітичної записки⁵², форми\процедури\ініціативи прямої залученості** українських представників організацій громадянського суспільства (ОГС) для забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу та адаптації законодавства України до права ЄС? Зазначимо наступні форми\ініціативи:

- *Української сторони Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС (УС ПГС) – Європейський економічний та соціальний комітет (ЄЕСК);*
- *Української Національної Платформи Форуму Східного Партнерства (УНП СхП);*
- *Українських урядових структур, що планують участь представників громадянського суспільства.*

51 Див.: Council of the EU. Ukrainian refugees: Council extends temporary protection until March 2026 <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/ukrainian-refugees-council-extends-temporary-protection-until-march-2026/>

52 Прим.: Інформація та дані Аналітичної записки подаються станом до 14.09.2024 р.

УС ПГС – ЄЕСК

- 15 лютого 2024 Європейський економічний та соціальний комітет (ЄЕСК) офіційно запустив ініціативу щодо залучення до його роботи представників громадянського суспільства із країн-кандидатів на вступ до ЄС, у тому числі з України. ЄЕСК став першою установою ЄС, яка відкрила свої двері для представників країн-кандидатів на вступ до ЄС. У межах конкурсу був відібраний 131 експерт, в тому числі 22 з України. Повний перелік відібраних експертів доступний на офіційному сайті⁵³ ЄЕСК. До складу експертів від України увійшли разом з представниками інших українських ОГС, тільки члени Української сторони Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС⁵⁴ (УС ПГС), але відсутні представники робочих груп УС ПГС⁵⁵. Також керівництво УС ПГС ініційовано неформальне опитування у липні 2024 про експертний потенціал УС ПГС щодо долученню до підготовки до переговорного процесу між ЄС та Україною для урядових переговорних (робочих) груп. У вересні 2024 надійшла інформація про розпочатий процес формування таких груп з боку уряду. Результати відбору експертів до цих переговорних груп на час підготовки аналітичної записки авторкам не відомі.

УНП СхП

- Українська Національна Платформа Форуму Східного Партнерства (УНП СхП) знаходиться у процесі розгляду питання визначення нового формату Східного партнерства, які мають бути прийняті або розроблені на рівні ЄС, щоб вони відповідали існуючим викликам в Україні та могли використовуватись для цілей європейської інтеграції України. На думку авторок, існуючі зараз формати Східного партнерства⁵⁶, не забезпечують такої можливості у системний та зрозумілий для українських ОГС спосіб у рамках переговорного процесу між Україною та ЄС. Для пропозицій щодо розбудови такого нового формату УНП проводив у серпні 2024 опитування⁵⁷ серед членів робочих груп УНП СхП та згодом представить свої рекомендації в новому позиційному документі під час проведення річної Конференції УНП у 2024 році. Позиційний документ стосуватиметься врахування питань повоєнної відбудови у майбутньому Східного партнерства (робоча назва документа «Відбудова України: можливості і виклики для СхП»).

53 Див.: Enlargement Candidate Members' Initiative. Candidate Countries' Civil Society to join the EESC's work. 2024 <https://www.eesc.europa.eu/en/initiatives/enlargement-candidate-members-initiative>

54 Див.: Члени Української сторони Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС (УС ПГС) <https://eu-ua-csp.org.ua/eu-ua-csp-members/>

55 Див.: Робочі групи Української сторони Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС (УС ПГС) <https://eu-ua-csp.org.ua/work-groups/>

56 Див.: Спільному комюніке «Політика Східного партнерства після 2020 року. Зміцнюємо стійкість – Східне партнерство для всіх.» https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/1_en_act_part1_v6.pdf та Спільному робочому документі «Відновлення, стійкість і реформи: пріоритети Східного партнерства після 2020 року» https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/swd_2021_186_f1_joint_staff_working_paper_en_v2_p1_1356457_0.pdf

57 Див.: Внесок членів УНП ФГС СхП до проекту позиційного документа платформи «Відбудова України: можливості і виклики для Східного партнерства», 2024. Серпень 2024. https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScHbx0_QFfLNZAvTPyIYASTSKUwSgdsp5kX5cz0SkV9SN3ywQ/viewform

- **Українські урядові структури та переговорні групи**, що планують включати представників організацій громадянського суспільства (ОГС) країни, зараз знаходяться у процесі формування. 27 серпня 2024, Кабінет Міністрів України⁵⁸ ухвалив постанову, яка передбачає створення Міжвідомчої робочої групи з питань забезпечення переговорного процесу про вступ України до ЄС, а також 36 робочих (переговорних) груп. До складу робочих груп будуть входити представники органів влади, установ та інституцій, народні депутати, а також представники громадянського суспільства, бізнес-спільноти та науковці. Кожна група працюватиме над конкретними питаннями, відповідно до розділів переговорної рамки Євросоюзу.

Як будуть працювати українські робочі групи (за задумом уряду)? До складу кожної робочої групи входять:

- Голова – заступник профільного міністра або керівник/заступник керівника інших ЦОБВ;
- Секретар – представник Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції України;
- Члени робочої групи – представники профільних ЦОБВ, відповідно до переговорних розділів а також Апарату Верховної Ради, Офісу Президента, СКМУ.

Можливість для участі в робочих групах, за погодженням з Головою, надається представникам громадянського суспільства, бізнесової та наукової спільнот. На веб-сайті команди урядового офісу координації Європейської та Євроатлантичної інтеграції розміщена інформація щодо розподілу переговорних розділів на кластери⁵⁹. На момент підготовки аналітичної записки, триває процес формування урядових переговорних (робочих) груп та залучення представників українського громадянського суспільства до їхнього складу.

58 Див.: Уряд затвердив переговорну архітектуру для забезпечення вступу України до ЄС. 27.08.2024 <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdyy-peregovornu-arhitekturu-dlya-zabezpechennya-vstupu-ukrayiny-do-yes/>

59 З розподілом переговорних розділів на кластери можна ознайомитись за посиланням <https://eu-ua.kmu.gov.ua/en/news/peregovory-pro-vstup-ukrayiny-do-yes-povnyj-gid-u-12-pytannyah-i-10-mifah-2/>

РОЗДІЛ 5. ДОСЯГНЕННЯ З 2020 ПО 2024 РОКИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.

Проблематика освіти, навчання та економіки є взаємопов'язаними. Одним з досліджень, яке це наочно демонструє, базуючись на цифрах та фактах, є **Індекс продуктивних можливостей** (англ. Productive capacities index, (PCI)⁶⁰, розроблений конференцією ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) у 2021 році. У публікації 2023 році представлені результати та висновки, пов'язані з оновленням індексу продуктивних можливостей у 2022 та 2023 роках. Загальний індекс PCI розбивається на наступні вісім категорій: інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ), структурні зміни, природний капітал, людський капітал, енергетика, транспорт, приватний сектор та установи. Зазначимо, що за рівнем розвитку людського капіталу Україна посідає **65 місце рейтингу**; в Індексі людський капітал охоплює освіту, навички та стан здоров'я населення, а також загальну інтеграцію досліджень і розробок у структуру суспільства через кількість дослідників і витрати на дослідницьку діяльність. Гендерний вимір відображає коефіцієнт народжуваності, який при кожному збільшенні знижує оцінку людського капіталу. Цей показник людського капіталу є вищим загального показника України в Індексі за продуктивними можливостями, де у нас лише – **81 місце рейтингу** (загально охоплено 193 країн).

Слід зазначити, що деякі складові системи освіти в Україні в рамках напрямку розвитку людського капіталу, входить до програми та плану фінансової підтримки **"Ukraine Facility"**⁶¹ з боку ЄС на 2024-2027 роки, адже мають величезне значення для забезпечення стійкого та інклюзивного зростання в Україні. Загалом програма "Ukraine Facility" з бюджетом 50 мільярдів євро буде спрямовано на фінансування державного бюджету, стимулювання інвестицій, а також технічну підтримку в реалізації реформ та інвестицій передбачених програмою.

60 Див.: UNCAD. Productive Capacities Index
<https://unctad.org/topic/least-developed-countries/productive-capacities-index>

61 Див.: Ukraine Facility. Програма фінансової підтримки України від Європейського Союзу
<https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/2024-2027>

Таблиця 1. Індекс продуктивності⁶²

Productive Capacities Index 2nd Generation
Enhanced Statistical and Methodological Approach with Results

Rank	Economy	Energy	Human Capital	ICT	Institutions	Natural capital	Private Sector	Structural Change	Transport	PCI
67	Russian Federation	71.8	57.7	63.0	40.1	36.4	44.5	61.3	46.1	51.3
68	Kazakhstan	74.6	38.9	59.7	48.6	63.3	43.0	51.1	40.6	51.3
69	Saint Vincent and the Grenadines	71.7	45.0	56.3	70.0	15.2	53.8	54.7	81.4	51.1
70	Brunei Darussalam	78.5	41.5	58.6	74.8	30.8	54.4	58.3	32.9	51.0
71	Costa Rica	61.6	54.7	61.4	68.9	27.8	58.5	51.3	38.0	50.9
72	Republic of Moldova	59.8	48.8	68.0	50.1	46.6	46.6	58.5	35.3	50.8
73	Slovakia	71.4	59.4	71.2	70.3	24.7	58.2	63.3	22.5	50.7
74	Cabo Verde	58.3	39.9	42.9	69.0	40.5	48.6	70.3	41.0	50.0
75	State of Palestine	59.3	44.9	51.1	52.7	43.1	51.2	58.1	42.3	50.0
76	Mauritius	72.2	48.4	59.3	74.7	26.0	54.7	56.5	29.2	49.6
77	Mexico	62.0	47.3	53.0	44.0	37.8	51.7	69.8	38.1	49.4
78	Saint Lucia	67.9	44.4	53.2	68.4	14.8	57.2	50.6	75.1	49.4
79	Maldives	71.3	50.5	58.4	53.2	19.2	52.9	61.1	49.2	49.2
80	Cayman Islands	87.5	54.8	86.2	76.9	2.8	94.1	42.7	93.9	49.0
81	Ukraine	61.5	50.5	57.5	44.0	58.6	43.8	52.1	31.5	49.0
82	Belize	57.6	44.1	51.7	51.0	29.8	53.2	48.6	64.2	49.0
83	Mongolia	61.3	38.9	55.9	53.3	74.3	45.2	47.4	29.1	49.0
84	Slovenia	71.2	77.1	76.1	76.4	20.7	60.4	65.2	12.2	48.7
85	Brazil	52.2	57.0	47.7	50.3	39.8	43.9	66.8	37.1	48.6
86	Belarus	69.0	51.7	67.0	36.7	38.0	45.2	60.1	33.4	48.4
87	Armenia	63.7	50.4	57.6	51.3	50.7	49.8	48.5	25.6	48.3
88	Argentina	61.2	58.0	57.7	50.6	38.9	37.7	56.6	32.7	48.0
89	Peru	57.3	48.5	50.2	50.1	39.6	49.8	56.7	34.8	47.8
90	Tunisia	55.3	53.5	49.1	50.5	48.0	47.3	53.7	30.0	47.7
91	El Salvador	52.7	45.1	56.0	47.3	35.5	51.7	56.8	40.3	47.6
92	Timor-Leste	55.2	42.9	39.4	49.6	44.5	40.3	63.4	49.9	47.6
93	Bahamas	75.9	46.4	55.0	68.7	8.8	61.2	55.2	66.2	47.6
94	Colombia	59.8	50.1	50.9	50.1	37.9	44.4	51.0	39.8	47.5
95	Marshall Islands	71.1	40.3	41.3	52.5	23.5	70.2	36.0	69.3	47.4
96	Grenada	70.3	52.0	57.6	66.5	6.0	56.8	61.2	86.3	47.4
97	Viet Nam	62.5	45.2	61.7	48.4	40.6	59.1	70.1	16.5	46.9
98	North Macedonia	56.0	47.8	64.6	56.4	30.3	62.4	65.1	18.9	46.7
99	Indonesia	60.1	40.2	48.8	54.7	37.6	49.4	68.7	27.5	46.7
100	Bhutan	49.2	43.7	43.1	69.1	43.2	48.6	54.9	30.5	46.7
101	Palau	82.4	55.5	43.4	60.1	4.0	82.1	56.3	100.0	46.6
102	Morocco	53.8	48.5	54.5	48.3	41.8	44.3	61.7	28.1	46.5
103	Fiji	61.4	39.3	39.4	62.6	30.3	55.9	50.1	39.5	46.0
104	Suriname	60.3	41.6	48.6	51.0	38.6	40.4	59.4	34.1	45.9
105	Georgia	61.3	50.9	62.5	64.9	36.1	49.3	53.7	15.9	45.8

62 Джерело: UNCTAD. Productive Capacities Index: 2nd Generation – Enhanced Statistical and Methodological Approach with Results. 2023 <https://unctad.org/publication/productive-capacities-index-2nd-generation>

Цим планом⁶³ у ракурсі **“освіти”** у рамках людського капіталу (зауважимо, що тут також розглядаються питання охорони здоров'я, соціального захисту, культури, інвестицій в житло, тощо; але вони не входять до предмету аналізу) передбачено дві реформи та одна інвестиція. Реформа 1. удосконалення професійної освіти (2 квартал 2025 року); Реформа 2. удосконалення дошкільної освіти. (1 квартал 2025 року). Інвестиція в освіту 1. (за які відповідає МОН) шляхом забезпечення доступу до безпечної та якісної освіти, що включатиме: Звіт Уряду (або звіт Казначейства) показує, що в державних бюджетах на 2024, 2025, 2026 та 2027 роки Уряд виділив, зокрема на регіональний та місцевий рівень (як частина індикатора розділу «Децентралізація» щодо спрямування 20% на субнаціональний рівень), щонайменше 650 млн євро (у гривневому еквіваленті) на покращення доступу до безпечної та якісної освіти, включаючи дошкільну освіту відповідно до нового законодавства про дошкільну освіту, серед іншого на наступне: укриття та безпечні умови в навчальних закладах; шкільні автобуси; сучасні методи викладання, в тому числі завдяки діджиталізації; матеріали та обладнання для навчальних закладів; якісне харчування; нові центри професійно-технічної освіти (ПТО) на основі потреб ринку у кваліфікованій робочій силі та відповідно до стандартів ефективного ПТО, згідно з новим законодавством про ПТО (4 квартал 2027 року), інші показники заплановані до 2 кварталу 2026 року.

“Ukraine Facility” план людського розвитку у ракурсі **“економіки”** передбачено ухвалення нової політики зайнятості та створення конкурентних умов праці. Це охоплюється “Реформою 6. Покращення функціонування ринку праці”, що включає – Затвердження Стратегії зайнятості населення (Міністерство економіки, 2 квартал 2026 року) та Затвердження комплексної Стратегії демографічного розвитку на період до 2040 року (Міністерство соціальної політики, 3 квартал 2024 року).

§5.1. Жінки в сфері освіти та навчання дорослих: позитивні тенденції.

Розглядаючи сферу навчання та освіти дорослих (НОД), фахівцями (наприклад, Інституту ЮНЕСКО навчання впродовж життя, англ. UNESCO Institute for Lifelong Learning) аналізується політика у сфері НОД, а також публічне врядування, фінансування, участь у програмах та курсах навчання дорослих, інклюзія та якість навчання. Представники Міністерства освіти та науки України (МОН) серед 159 опитаних країн, надавали інформацію для “5 Глобального звіту про навчання та освіту дорослих”⁶⁴ (англ. “5th global report on adult learning and education”), який вийшов у 2022р. Нагадаємо, що в аналітичній записці використовується визначення поняття **“навчання та освіта дорослих”** (скорочено – **НОД**), англ. Adult learning & education (ALE)), слідуючи за ЮНЕСКО “Рекомендаціями з питань навчання та освіти дорослих 2015 р.”, як сталої діяльності, спрямовано на набуття, визнання та застосування ключових навичок молоддю та дорослими, завдяки яким особи розвивають і збагачують свої здібності необхідні для життя і праці, як у своїх власних інтересах, так і в інтересах своїх громад, організацій та

63 Див. План для Ukraine Facility.. РОЗДІЛ 7. ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ с. 135- 174. <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/file:///C:/Users/User/Downloads/plan-ukraine-facility.pdf>

64 Див.: UNESCO Institute for Lifelong Learning. 5th global report on adult learning and education: citizenship education: empowering adults for change. 179 p., 2022. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381666>

суспільства. НОД охоплює всю сукупність процесів формального, неформального та інформального навчання дорослих людей. НОД має **три ключові** (згідно Марракеської рамкової програми дій⁶⁵ 2022 р., яку підтримали близько 140 міністрів освіти з країн ЮНЕСКО) види програм з навчання дорослих: (а) **грамотність і початкові навички**; (б) **безперервна освіта та професійні навички**, а також (в) **ліберальне виховання і громадянську освіту та навчання**.

В державній політиці та публічному врядуванні у сфері НОД в Україні у період 2020-2024 рр. відбулися певні позитивні кроки, які сприяли розширенню механізмів визнання та акредитації неформальної та інформальної форм навчання дорослих, узгодження з європейськими нормами. Серед законодавчих актів та документів, нагадаємо Національну рамку кваліфікацій, визначення видів та форм освіти та навчання, професійні та освітні кваліфікації. Продовжує роботу Національне агентство кваліфікацій (НАК, створено у 2019 р.), підготовлено урядовий проєкт закону України “Про освіту дорослих” та проведено Міністерством освіти та науки України у вересні-жовтні 2020 р. його громадське обговорення⁶⁶. У 2022р. законопроект був переданий до розгляду до Парламенту України, і Верховна Рада України 12 січня 2023 р. прийняла за основу проєкт Закону України «Про освіту дорослих» (реєстр. №7039), який включений до переліку пріоритетних законопроектів, спрямованих на адаптацію законодавства України до положень права Європейського Союзу⁶⁷. В Міністерстві освіти та науки України певний час існував директорат, який займався сферами вищої освіти та освіти дорослих, а також групи державних експертів з цих питань.

Проблематика **доступу жінок** до освіти та навчання дорослих знаходиться серед тем аналізу наших експертів у декількох розвідках 2018, 2020, 2022 років, поточний аналіз містить перелік ряду позитивних тенденцій у цьому питанні. Серед них – посилені навчальні програми для збільшення гендерної чутливості та усунення упередженості на всіх рівнях освіти; тренінги з гендерної рівності та прав людини для вчителів та інших працівників освіти; пропагується безпечно, без переслідувань і всеосяжне освітнє середовище для жінок і дівчат; розширений доступ до навичок і навчання з нових напрямків діяльності, нових галузей, таких як STEM (наука, технології, інженерія та математика), а також програми з цифрової грамотності⁶⁸. На наш погляд, усі програми з інженерних, ІТ напрямів повинні також включати гуманітарну складову (ціннісні наративи, тощо).

Доступ до програм НОД всіх тих, хто має навчальні потреби має тісний взаємозв'язок з питанням **якості**. Ефективна підготовка надавачів послуг з навчання дорослих і розробка професійних стандартів для викладачів дорослих є рушійною силою прогресу в якості. Навчальні програми та курси більш відповідні потребам тих, хто навчається, та вимогам ринку праці і суспільним потребам; краще підготовлені та оплачувані викладачі; покращені методи оцінювання та

65 Див.: UNESCO Institute for Lifelong Learning (2022). CONFINTEA VII Marrakech Framework for Action: Harnessing the transformational power of Adult Learning and Education. C.2 <https://uil.unesco.org/adult-education/confintea/confintea-vii-marrakech-framework-action-harnessing-transformational-power>

66 Див.: МОН пропонує для громадського обговорення законопроект «Про освіту дорослих». 07 вересня 2020 року <https://mon.gov.ua/news/mon-proponue-dlya-gromadskogo-obgovorennya-zakonoproekt-pro-osvitu-doroslikh>

67 Див.: Верховна Рада України прийняла законопроект про освіту дорослих 12.01.2023. <https://www.rada.gov.ua/news/razom/232071.html>

68 Див.: Beijing +30 Survey Online Platform. Ukraine Survey 2024 <https://unece.org/sites/default/files/2024-08/Ukraine-Survey.pdf>

більш гнучкі способи доступу є ключовими показниками якості. Прогрес у покращенні якості НОД, наприклад, може бути при розбудові віртуальних (онлайн) навчальних програми та навчальних матеріалів, використання інформаційно-комунікаційних технологій, спеціальних програм для опанування цифровими навичками, доступу до Інтернету та мобільного зв'язку.

Проводячи **оцінку участі жінок** у програмах, курсах перепідготовки та підвищення кваліфікації в країні, які є важливими для адаптації до змін на ринку праці та економічних умов під час війни та у майбутньому, авторки мають констатувати все ще обмеженість верифікованих та сегрегованих по статевому принципу первинних даних. Незважаючи на існування третій рік воєнного стану, за рахунок коштів держави певна кількість програм з навчання та освіти дорослих (НОД) триває в Україні. Згідно з повідомленням прес-служби Мінекономіки⁶⁹ з початку року до серпня 2024 вже 15,6 тисячі українців (інформація щодо розбивки за статтю відсутня у повідомленні) отримали ваучер на навчання за державний кошт (профінансовано навчання на 114 млн грн.). У 2023 році ваучери на навчання отримали понад 18 тисяч українців, загалом за програмою було профінансовано 252млн. грн. Станом на серпень 2024 р. сума ваучера не може перевищувати 30 280 грн. Якщо вартість навчання дорожча, то роботодавець або людина доплачує різницю самостійно. Ваучер дає людині право безоплатно пройти навчання у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, підприємствах, установах та організаціях, які мають ліцензію на таку освітню діяльність за 124 професіями та спеціальностями у сферах: ІТ-технологій, будівництва, транспорту, освіти, медицини, сільського господарства, соціального обслуговування тощо. Професію, заклад освіти в межах України та форму навчання (денну, заочну чи дистанційну) людина обирає самостійно. Серед найбільш популярних спеціальностей та професій, за якими навчаються за ваучерами у 2024 року, є: медсестринство (видано 2951 ваучер); психологія (1861); дошкільна освіта (778); медицина (420); кухар (1516); водій (1148); тракторист (542); кондитер (380).

Щодо оцінки участі дорослих українців в програмах та курсах за цей же період, які у сфері НОД профінансовано за особистий рахунок, донорами чи роботодавцем в Україні, знайти узагальнених перевірених даних не вдалося. Водночас у попередньому нашому дослідженні 2020-21 років, були наведені результати масового соціологічного опитування у рамках загальнонаціонального соціологічного дослідження, реалізованого Фондом «Демократичні Ініціативи»⁷⁰ у грудні 2019р. щодо участі в НОД жінок та чоловіків. Наведені нижче дані охоплюють

69 Див.: Відділ зв'язків з громадськістю та засобами масової інформації Міністерства економіки України. Українці взяли понад 15 тисяч ваучерів на навчання: які професії обрали. 29.08.2024 <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=8f729207-1b48-4e3c-ae96-c94ce1b091a5&title=UkraintsiVzialiPonad15-TisiachVaucherivNaNavchannia-YakiProfesiiObiraiut>

70 Цит.по: Лазоренко О.О., Чала Н.Д., Гомілко О.Є., Кожина А.В. Навчальні потреби жінок в Україні: аналітичний звіт дослідження. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2020. 104 с. електрон. версія брошури. 2020. с.20. <https://communitylpw.wixsite.com/publish/brochure> "Масове соціологічне опитування, запитом Жіночої Професійної Ліги по тематиці неформального навчання дорослих, у рамках загальнонаціонального соціологічного дослідження, було реалізоване фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва і Центром Разумкова. Велика подяка Ірині Бекешкіній, директорці фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва (яка пішла з життя 20 березня 2020 р.) за включення цих питань у соціологічне опитування. Соціологічне опитування проходило з 13 по 18 грудня 2019 р. в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької і Луганської областей. Було опитано 2017 респондентів віком **від 18 років**. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3 %. Результати опитування надані Іриною Бекешкіною у січні 2020 р. та публікуються у цьому аналітичному звіті вперше. Загальне посилання на інші дані цього дослідження наведені <https://dif.org.ua/article/pidsumki-2019-gromadska-dumka> "

періоди до-ковідний та до-повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Розуміючи, що зараз ми не можемо екстраполювати ці результати на сучасну ситуацію, але це дає нам важливу базу для порівняння, коли нові дані з'являться. Отже, за цими даними за 2019 рік, в Україні в цілому **8,5 % дорослих людей** брали участь у програмах неформального навчання. Ствердну відповідь на це запитання дали **9,1% жінок і 8,8 % чоловіків**.

Таблиця 2.

Чи брали Ви участь за останні 12 місяців у короткотермінових формах неформального навчання, що забезпечує розвиток особистих

	Жінки	Чоловіки	Україна загалом
Так	9,1 %	8,8 %	8,5 %
Ні	90,3 %	91,8 %	90,8 %
Не визначились	0,6 %	0,4 %	0,7 %

Джерело: Масове соціологічне опитування *грудня 2019 р.*⁷¹

Сфера навчання та освіта дорослих потребують **фінансових джерел** та інвестицій. Спираючись на ці ж дані соціологічного дослідження (2019 р.) питання про джерела фінансування в Україні участі у цих формах неформального навчання дорослих, найбільшу кількість отримали два наступних – це оплата з боку теперішнього чи майбутнього роботодавця (**44,6 % – у чоловіків та 26,3 % – у жінок**); а також самостійна оплата (24,7 % – у чоловіків та 26,3 % – у жінок). Див. таблицю 2. У порівнянні з ЄС, дані які наводить Європейський інститут Гендерної рівності у своєму **Індексі Гендерної рівності**⁷², що біля **61% жінок та 69% чоловіків** отримали фінансову підтримку для участі у тренінгах та програмах професійного зростання від роботодавця.

71 Лазоренко О.О., Чала Н.Д., Гомілко О.Є., Кожина А.В. Навчальні потреби жінок в Україні: аналітичний звіт дослідження. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2020. 104 с. електрон. версія брошури. 2020. с.27. <https://communitylpw.wixsite.com/publish/brochure>

72 Див. Gender Equality Index 2023. <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023>

Таблиця 3.

Якщо Ви брали участь в НОД в Україні, хто повністю чи частково сплачував за Вашу участь у цих формах неформального навчання? Можна обрати будь-яку кількість варіантів відповіді.⁷³

	Чоловіки	Жінки	Україна загалом
1. Ваш теперішній чи майбутній роботодавець	44,2 %	26,3 %	34,7 %
2. Навчання було для мене безкоштовним, бо воно оплачувалося за рахунок міжнародної технічної допомоги або донорами	20,8 %	26,2 %	22,5 %
3. Оплачувалося за рахунок державних коштів	19,5 %	29,3 %	24,3 %
4. Сплачувалося за рахунок коштів місцевого самоврядування	7,8 %	6,1 %	6,9 %
5. Ви оплачували самостійно	24,7 %	26,3 %	26,1 %

Чи має **НОД вплив на соціально-економічне становище жінок?** Наша відповідь ствердна, й наступний параграф щодо жінок в економічній діяльності це показує. Адже доступ та участь в програмах навчання та освіти дорослих також сприяє реінтеграції жінок на ринок праці після перерви в кар'єрі через обов'язки по догляду. Це може стати каталізатором більшої гендерної рівності за умови, що і жінки, і чоловіки мають доступ до НОД, незважаючи на всі виклики військового стану в країні.

⁷³ Джерело: Цит.по: Лазоренко О.О., Чала Н.Д., Гомілко О.Є., Кожина А.В. Навчальні потреби жінок в Україні: аналітичний звіт дослідження. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2020. 104 с. електрон. версія брошури. 2020. с.30. <https://communitylpw.wixsite.com/publish/brochure>

§5.2. Жінки в економічній діяльності: позитивні тенденції.

За даними Державної служби статистики, рівень економічної активності жінок працездатного віку в Україні у 2021 році становив 56% порівняно з 68,5% для чоловіків того ж віку. Рівень зайнятості жінок працездатного віку становив 50% порівняно з 61% для чоловіків⁷⁴. Україна у порівнянні з 2023 роком значно покращила свої позиції у Глобальному рейтингу гендерного розриву (Global Gender Gap Index), вона піднялася на 3 позиції вгору (з 66 на 63 позицію). Рейтинг охоплює оцінку 146 країн⁷⁵. Зокрема покращилися позиції у Рейтингу за складовою “Участь жінок в економіці та можливості” на 55 позицій (з 55 позиції у 2023 році на 40 позицію у 2024 році). Проте все ще залишаються проблеми у складовій “Участь у робочій силі” (Labour-force participation rate) та “Зароблений дохід” (Estimated earned income). Найбільше жінки зайняті у сфері “Освіта” – 76,57% зайнятих у сфері; “Здоров'я та догляд” – 77,70% зайнятих у сфері; “Журналістика, Інформація, соціальні комунікації” – 73,04%; “Бізнес і право” – 59,16% зайнятих у сфері. Недостатнє представництво жіноцтва у сфері інформаційних технологій (IT) – 17,46% зайнятих у сфері.

У 2023 році було прийнято Національну стратегію подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року⁷⁶. Водночас, важливо зауважити, що на підставі Закону України № 2115-IX від 3.03.2022 “Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни”⁷⁷ дані щодо різниці в середньомісячній заробітній платі жінок і чоловіків з 2022 року не збираються, тому державні управлінські рішення приймаються на основі останніх доступних Державній службі статистики України за 2021 рік⁷⁸, коли різниця становила **18,6%** (для порівняння у 2020 році цей показник був на рівні **20,4%**). Повномасштабна війна справила величезний вплив на ринок праці України. Навесні 2022 року різко зріс рівень безробіття, зросла кількість вимушено переміщених осіб (ВПО), понад 53% з яких склали жінки та діти. 47% жінок частково або повністю втратили свій щомісячний дохід⁷⁹. Проте вже у 2023 році, за інформацією Конфедерації роботодавців України⁸⁰, внаслідок того, що Україна втратила близько 30% трудового потенціалу через загибель, виїзд за кордон та мобілізацію, все більше жінок було залучено на посади, які до 2022 року займали чоловіки. За різними оцінками до 10-15% українців, хто скористався

74 Державна служба статистики України. Індикатори для моніторингу гендерної рівності, метадані. <https://www.ukrstat.gov.ua/>

75 Global Gender Gap Report 2024 <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2024/>

76 Розпорядження Кабінету Міністрів України № 815-р від 15.09.2023 р. “Про схвалення Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2023-2025 роки” <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80#Text>

77 Закону України № 2115-IX від 3.03.2022 “Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни” <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>

78 Державна служба статистики України <https://www.ukrstat.gov.ua/>

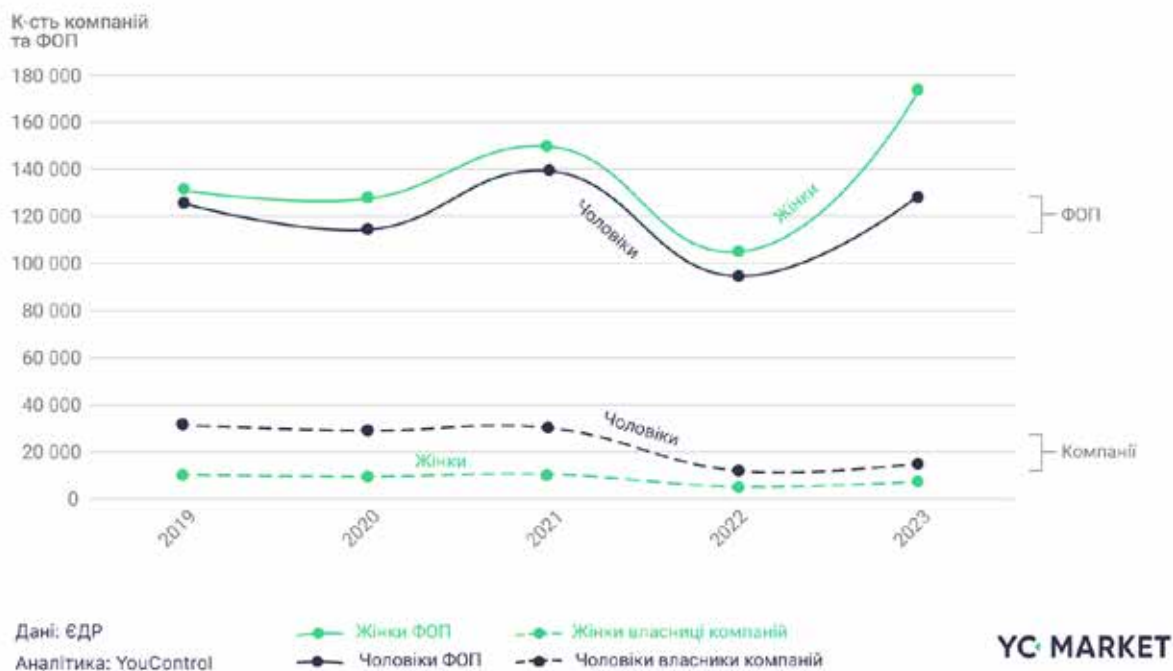
79 IOM Ukraine Internal Displacement Report: General Population Survey – Round 12 (23 January 2023) https://reliefweb.int/report/ukraine/iom-ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-12-23-january-2023-enuk?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwqre1BhAqEiwA7g9Qhpr7lMejdEr0KtzGbGc5lAvZsGiuVOWTYkqGU04KGGnFANN7ahouRBoCd9QQAvD_BwE

80 Жінки все частіше працюють на «чоловічих» посадах через дефіцит працівників на підприємствах – дослідження <https://employers.org.ua/news/id2561>

тимчасовим захистом продовжують віддалено працювати на українські компанії⁸¹. На ринку праці переважають жінки за даними Державної служби зайнятості на 1 лютого 2024, в Україні мали статус безробітного 101,4 тис. осіб. З них чоловіків – 24,9 тис. осіб (або 24%), жінок – 76,5 тис. осіб (або 76%)⁸².

В сфері підприємництва впродовж 2020 – 2024 років зберігається тенденція, коли засновниками середнього та великого бізнесу є чоловіки, а малого – жінки. Підтримка жіночого підприємництва, у тому числі підтримка (навчання та фінансування) ініціатив вразливих груп, наприклад ВПО, ветеранок, в Україні здійснюється як на рівні держави, місцевої влади так і через громадський сектор. За інформацією Міністерства економіки України⁸³ **у 2023 році 56% бізнесу в Україні заснували саме жінки**. За урядовою програмою «Власна справа» серед отримувачів грантів – 55% жінок, а також 48% жінок – серед грантерів на ветеранський бізнес.

Динаміка реєстрацій компаній та ФОП 2019-2023

Малюнок 5.
Динаміка реєстрацій компаній та ФОП 2019 – 2023 роки⁸⁴

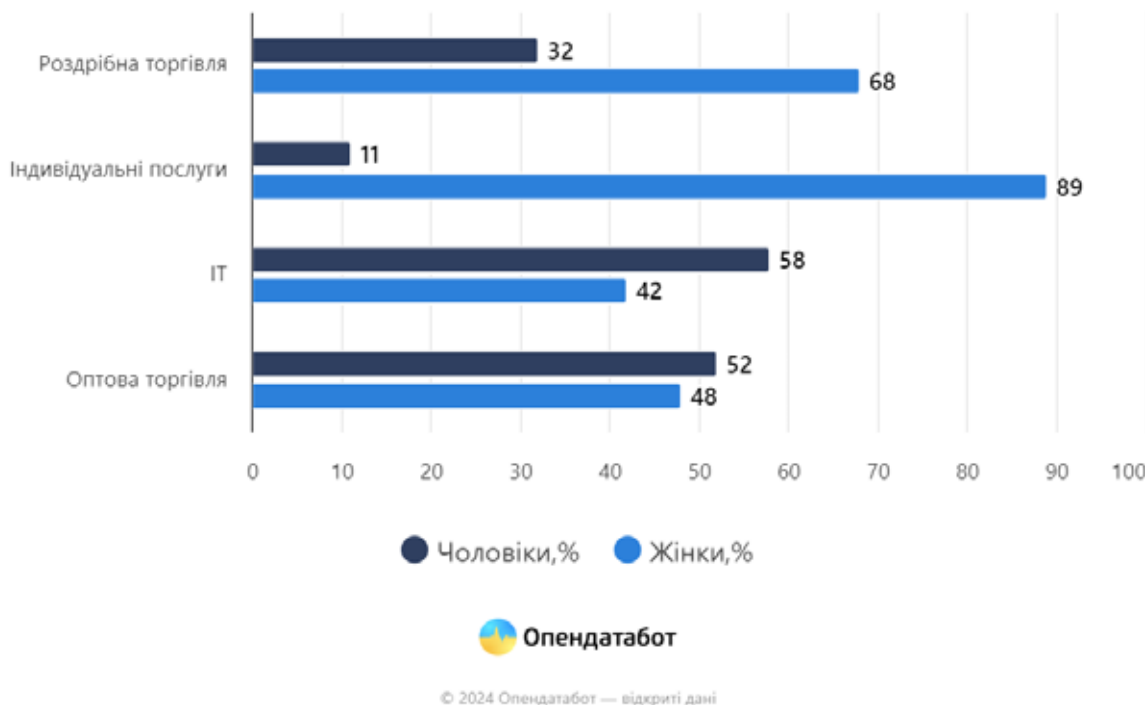
81 Вахітов В., Заїка Н. Шлях додому: хто з українських біженців та мігрантів планує повернутися <https://ibs.auk.edu.ua/#block-5>

82 (Не)жіночі професії. Як війна в Україні змінила ринок праці <https://www.rbc.ua/rus/news/ne-zhinochi-profesiyi-k-viyna-ukrayini-zminila-1708451105.html>

83 Уряд розвиває жіноче лідерство в Україні, формуючи новий кластер жінок-підприємців <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=2e4ad4a8-a302-4352-8485-886c1f521f5c&title=UriadRozvivaZhinocheLiderstvo>

84 Джерело: Жіноче обличчя бізнесу: які сфери обирають жінки та чому великий бізнес досі залишається "чоловічим"? <https://blog.youcontrol.market/zhinochie-oblichchia-biznesu-iaki-sferi-obiraiut-zhinki-ta-chomu-vielikii-biznies-dosi-zalishaietsia-cholovichim/>

У 2024 році за даними Опендатабот⁸⁵ **59% новозареєстрованих Фізичних осіб-підприємців (ФОП) в Україні були жінки**. За сферами зайнятості жінки-підприємці зайняті переважно у секторі роздрібної торгівлі та сфері надання послуг, натомість чоловіки – переважно у секторі інформаційних технологій ІТ та оптовій торгівлі. Переважною більшістю компаній керують чоловіки, близько 14% жінок є керівницями у компаніях із топ-1000.

Малюнок 6. ТОП-4 сфер відкриття нових ФОП⁸⁶

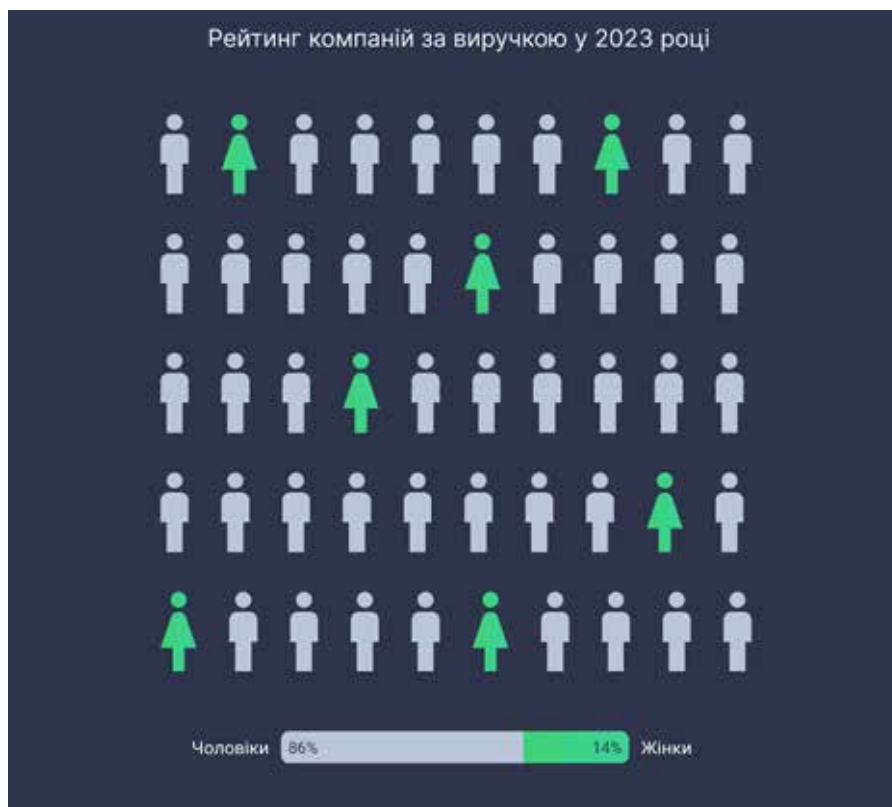
№	Сектор	Частка ФОПів-жінок (кількість)	Частка ФОПів-чоловіків (кількість)
1	Аудит та бухгалтерія	85,1% (12 138)	14,9% (2 122)
2	Освіта	73,9% (19 935)	26,1% (7 038)
3	Інші послуги	65,5% (145 967)	34,5% (77 059)
4	Туризм	64,4% (11 483)	35,6% (6 345)
5	Охорона здоров'я	60,8% (22 168)	39,2% (14 307)
6	Роздрібна торгівля	59,7% (402 566)	40,3% (271 619)
7	Легка промисловість	59,7% (13 928)	40,3% (9 403)
8	Фармацевтика	57,5% (3 913)	42,5% (2 897)
9	Громадське харчування	55,0% (41 227)	45,0% (33 745)
10	Інші фінансові послуги	54,4% (4 812)	45,6% (4 035)

Малюнок 7. ТОП-10 секторів серед жінок-ФОПів⁸⁷

⁸⁵ <https://opendatabot.ua/analytics/fops-gender-2024-4>

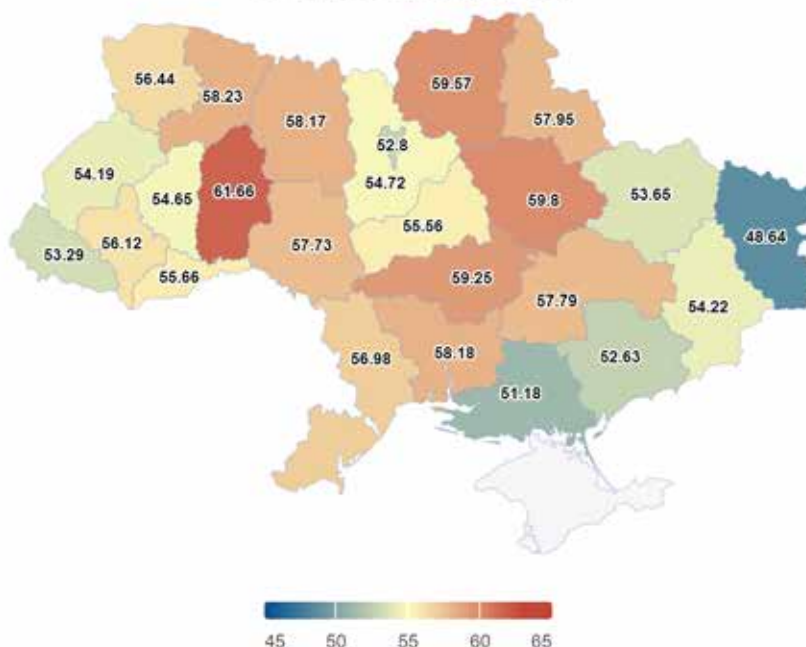
⁸⁶ Джерело: <https://opendatabot.ua/analytics/fops-gender-2024-4>

⁸⁷ Джерело: <https://blog.youcontrol.market/zhinochie-oblichchia-biznesu-iaki-sfieri-obiraiut-zhinki-ta-chomu-vielikii-biznies-dosi-zalishaietsia-cholovichim/>

Малюнок 8. Гендерний розподіл керівників бізнесу⁸⁸

Proportion of New Private Enterprises Opened by Women, % As of November 16, 2023

Малюнок 9. Пропорція відкриття нових підприємств жінками⁸⁹

⁸⁸ Джерело: Жіноче обличчя бізнесу: які сфери обирають жінки та чому великий бізнес досі залишається "чоловічим"? <https://blog.youcontrol.market/zhinochie-oblichchia-biznesu-iaki-sferi-obiraiut-zhinki-ta-chomu-vielikii-biznies-dosi-zalishaietsia-cholovichim/>

⁸⁹ Джерело: 56% of new individual entrepreneurs in Ukraine in 2023 were opened by women <https://opendatabot.ua/en/analytics/businesswoman-in-war-2023>

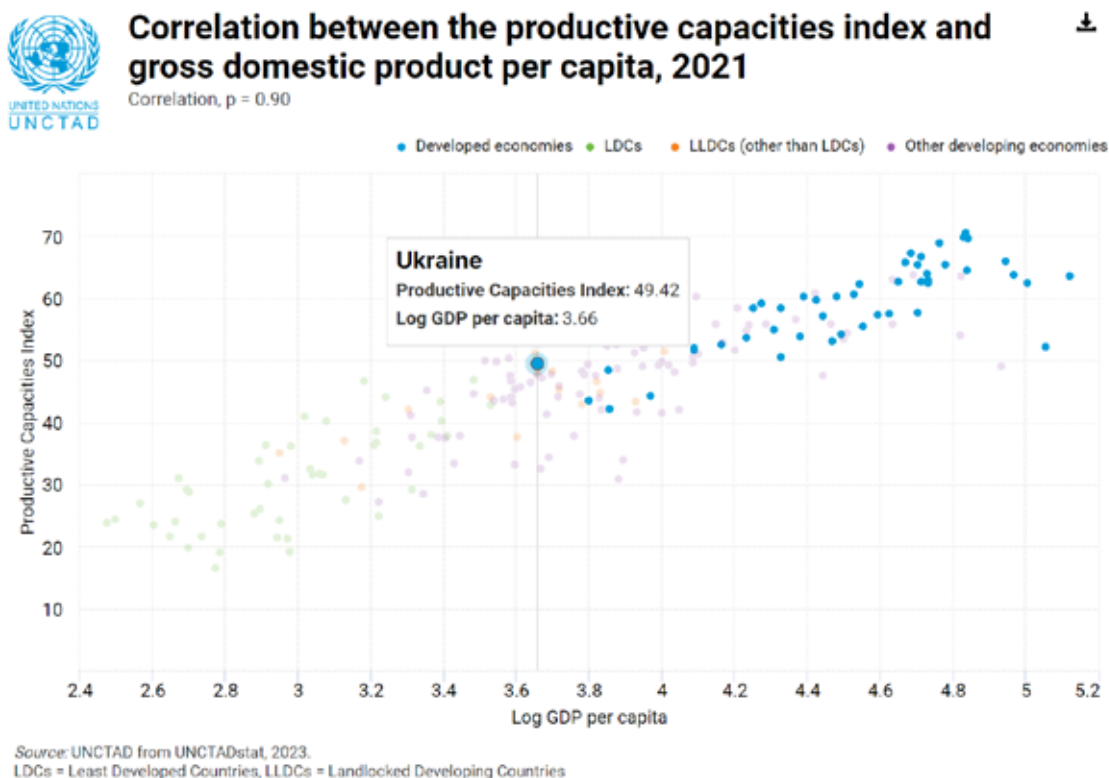
Отже, повномасштабна війна для України стала більшим випробуванням, ніж пандемія COVID-19, яке консолідувало суспільство. Вона негативно вплинула на ринок праці, прививши до зростання бідності, безробіття у перший рік активної фази воєнних дій (2022 р.); вимушеної міграції як за межі країни, так і всередині країни; появі великої групи вразливих категорій населення (ВПО, демобілізовані з лав ЗСУ, цивільні особи, що отримали фізичні вади та втратили здоров'я внаслідок обстрілів). Жінки, особливо ВПО, стикаються з низькими заробітними платами та незручним робочим графіком, що ускладнює можливості працевлаштування, догляду за дітьми, чи пораненими родичами. Виклики війни (дефіцит робочої сили, мобілізація, релокація) стимулювали українські підприємства активніше залучати жінок до роботи на традиційно чоловічих посадах. Хоча в Україні немає законодавчої бази для розподілу професій за статтю, стереотипне уявлення про відповідну роботу для різних статей зберігається.

Відсутність збору даних щодо гендерного розриву в оплаті праці ускладнює моніторинг прогресу у цій царині. Зростання залученості жінок у традиційно чоловічі професії та дефіцит робочої сили може вказувати не на загальне зростання оплати праці жінок, а на зниження заробітної плати в цілому через дію інших макроекономічних чинників. Це стимулює жінок все частіше знаходити себе у сфері підприємництва, особливо у малому бізнесі. У 2024 році більшість новозареєстрованих ФОП складала жінки, переважно зайняті у сфері послуг та роздрібною торгівлі.

РОЗДІЛ 6. ВИЗНАЧЕННЯ ПРОГАЛИН ТА ВИКЛИКІВ В ОБЛАСТІ АНАЛІЗУ.

Україна відноситься до групи сировинних країн, оскільки у структурі експорту товарів переважають продовольчі товари та сировина для їх виробництва (64,8%), а також чорні і кольорові метали (10,7%), а у структурі імпорту товарів переважають машини та устаткування (33,4%). Ситуації додає оптимізму структура експорту послуг, де переважають телекомунікаційні послуги та ІТ (39%) та транспортні послуги (26%)⁹⁰. Згідно з Індексом продуктивних можливостей Україна відноситься до розвинутих економік (Developed economies)⁹¹. Це у свою чергу впливає на ту поки що незначну роль, яку в виробленні національного багатства в країні грає людський капітал.

PCI visualizations

Малюнок 10.
Кореляція між Індексом продуктивності України та валовим внутрішнім продуктом на 1 особу (ВВП на особу) в Україні у 2021 році за даними UNCTAD⁹²

90 Національний банк України. Зовнішня торгівля України 2024. Статистика зовнішнього сектору України за методологією 6-го видання "Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції" (МВФ) <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>

91 Productive Capacities Index <https://unctad.org/topic/least-developed-countries/productive-capacities-index>

92 Джерело: Productive Capacities Index <https://unctad.org/topic/least-developed-countries/productive-capacities-index>

Водночас зазначимо, **за межами програми та плану “Ukraine Facility”** у поточній редакції 2024 року **щодо фінансової підтримки реформ та інвестицій в розділі “людський капітал”, залишаються** такі складові системи навчання впродовж життя в Україні, **як вища освіта і навчання та освіта дорослих**. Проблематика **підтримки науки та наукових досліджень** (технічного, гуманітарного, соціального та природничого напрямків) також є поза планом. Водночас, зауважимо, що фінансова підтримка реформи вищої освіти в Україні передбачена завдяки технічній допомозі Світового Банку у рамках грантового проєкту (2021-2026 рр.) «Вдосконалення вищої освіти в Україні заради результатів»⁹³, який спільно реалізуються Міністерством освіти і науки України з Міжнародним банком реконструкції та розвитку (Світовий банк).

Отже, державна політика та донорська підтримка щодо людського капіталу є одним з визначальних факторів щодо можливості реалізації в Україні:

оптимістичного сценарію: людський капітал є каталізатором розвитку країни та перетворення сировинної економіки на інноваційну, чи

базового сценарію: суттєві втрати людського капіталу через “війну на виснаження”, міграцію (у тому числі через освітні пропозиції) та інші чинники консервування сировинної економіки.

§6.1. Жінки в сфері освіти та навчання дорослих: виклики та перешкоди.

Незважаючи на певні досягнення в державній політиці та публічному врядуванні у сфері НОД в Україні, тут є доволі багато викликів. Так, залишається з 2022 року по теперішній час не розглянутим законопроект України «Про освіту дорослих» (реєстр. №7039). Адже до урядового законопроекту групою народних депутатів був внесений до розгляду альтернативний законопроект «Про навчання та освіту дорослих» (№ 7039-1 від 28.02.2022⁹⁴). Обидва законопроекти станом на вересень 2024 р., перебувають на розгляді у Комітеті Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій, і ця тематика віднесена до євроінтеграційного законодавства (Зобов'язання №417 “Забезпечення доступу до навчання протягом життя”, Акти ЄС згідно з “Навігатором Угоди. Скільки зобов'язань має виконати Україна відповідно до Угоди про асоціацію?”(підрозділ “Громадський контроль”). Разом з тим, у державній системі центральних органів влади, що визначають політику у сфері освіти, для НОД (станом на вересень 2024) немає чіткої кореляції зі структурою директоратів⁹⁵ Міністерства освіти та науки України – жодний з 10 директоратів не має “навчання та освіти дорослих” у назві, але

93 Див.: Міністерство освіти і науки України. Запрошення до висловлення зацікавленості щодо участі в проєкті «Вдосконалення вищої освіти в Україні заради результатів». 06 квітня 2024 року <https://mon.gov.ua/news/zaproshennya-shchodo-vislovlennya-zatsikavlenosti-shchodo-uchasti-v-proekti-udoskonalennya-vishchoi-osviti-v-ukraini-zaradi-rezultativ>

94 Див.: «Про навчання та освіту дорослих» (№ 7039-1 від 28.02.2022 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73952

95 Див.: Директорати Міністерства освіти та науки станом на 3.09.2024 <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/pro-ministerstvo-2/direktorati>

функціонально проблематика входить до сфери відповідальності “Директорату фахової передвищої, вищої освіти”⁹⁶.

Зважаючи на геополітичні виклики, аналізу яких присвячений Розділ 4, особливої актуальності, значущості як в Україні, так і в ЄС, набуває питання пересмислення **ролі**, яку може відігравати **освіта в демократичних суспільствах**. На порядок денний встає трансформація та перегляд предмету програм, **курсів громадянської та громадської освіти** (англ. Civic and Civil Education), яка є **складовою НОД**, згідно з згаданою раніше Марракеською рамковою програмою дій⁹⁷ ЮНЕСКО 2022 р. Особливий фокус має бути наданий на розбудові громадянських компетенцій, питань національної ідентичності, розвитку критичного мислення, захисту демократії. Згідно з Заявою Зальцбурзького семінару⁹⁸ “підкреслюється життєво важлива роль освіти в демократичних суспільствах і пропонуються рекомендації щодо розвитку демократії, соціальних рухів та складних політичних, економічних і соціальних систем”. Не заперечуючи важливість STEM (наука, технології, інженерія та математика), програм з цифрової грамотності, але для подальшої життєдіяльності демократичного суспільства як вільного та стійкого, яке є спільним простором цінностей та верховенства права, саме свідомі, освічені громадяни є ключовим джерелом. Тому розбудова державної політики у сфері НОД, трансформація змісту предметів навчання та освіти дорослих у сегменті громадянської освіти, пошук додаткових фінансових джерел – донорських, державних, роботодавців, з урахуванням інклюзивного підходу та врахування навчальних потреб жінок і чоловіків (які різняться), **є суттєвим викликом** для всіх зацікавлених сторін.

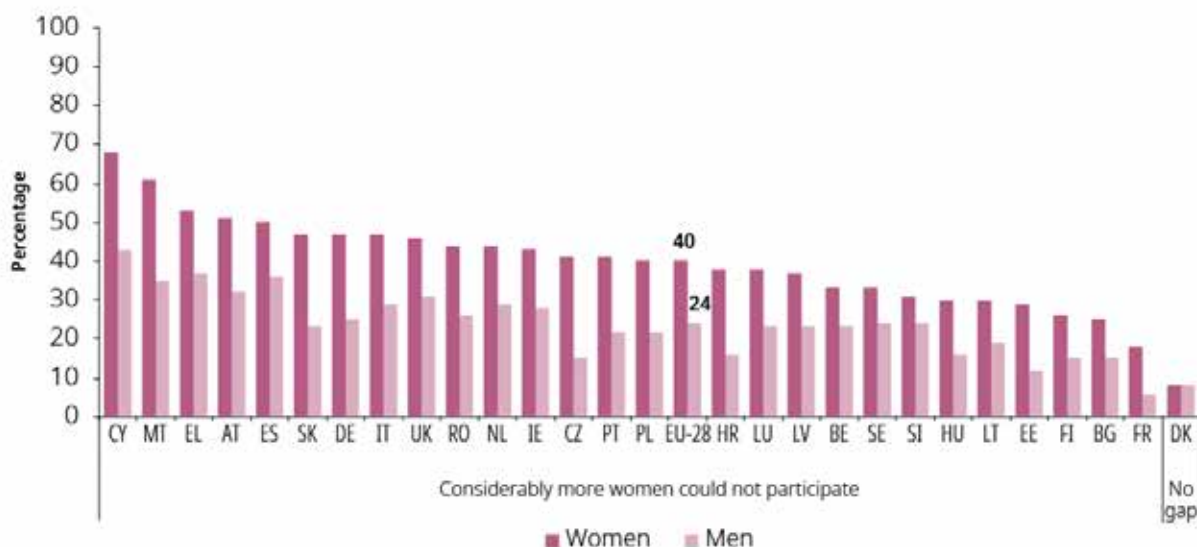
Жінки та чоловіки стикаються з **різними перешкодами** на шляху до навчання та освіти дорослих (як свідчать дані європейських досліджень, що наведені нижче).

Не всі можуть або хочуть брати участь у програмах навчання та освіти дорослих. Крім слабого інтересу до навчання, низка перешкод може зробити участь недоступною для жінок і чоловіків. До них належать фінансові витрати, доступ до формальної та неформальної освіти та навчання, погане здоров'я та час. Останнє (Час) вважається однією з найсильніших перешкод для навчання дорослих, причому ключовими проблемами часу є конфлікти робочого графіка, обов'язки по догляду та домашні обов'язки. Жінки відчувають більший дефіцит часу через сімейні обов'язки (Малюнок 11).

96 Прим.: “Директорат фахової передвищої, вищої освіти (dfpvo@mon.gov.ua) є самостійним структурним підрозділом апарату Міністерства освіти і науки України, що утворюється для виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням формування державної політики у сфері фахової передвищої, вищої освіти і освіти дорослих, у тому числі післядипломної, включаючи освітню діяльність за всіма рівнями та ступенями фахової передвищої, вищої освіти і освіти дорослих, у тому числі післядипломної”. <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/pro-ministerstvo-2/direktorati/direktorat-fakhovoi-peredvishchoi-vishchoi-osviti>

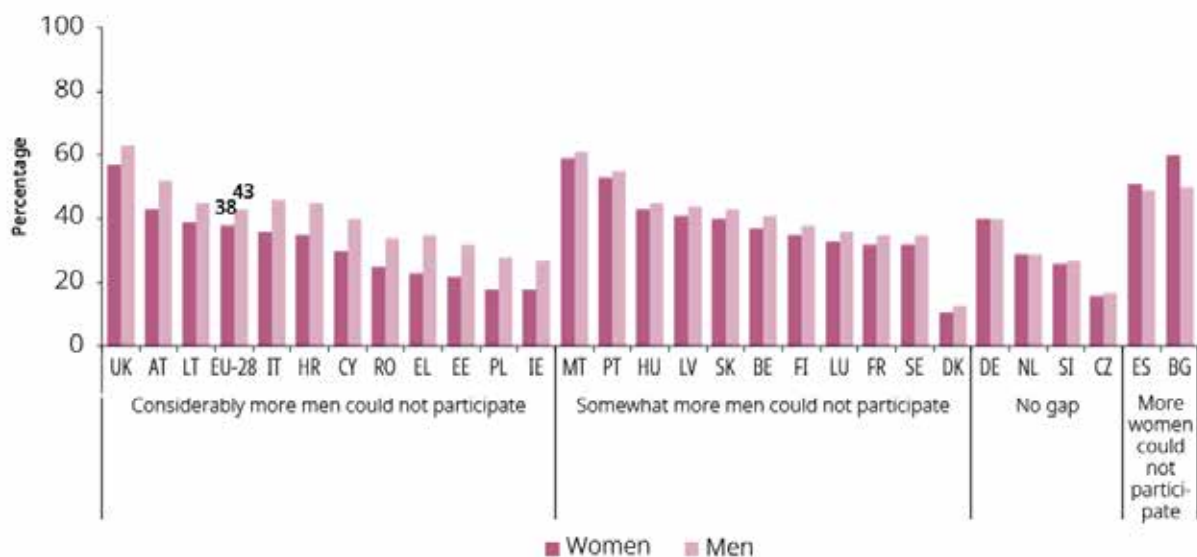
97 Див.: UNESCO Institute for Lifelong Learning (2022). CONFINTEA VII Marrakech Framework for Action: Harnessing the transformational power of Adult Learning and Education. C.2 <https://uil.unesco.org/adult-education/confintea/confintea-vii-marrakech-framework-action-harnessing-transformational-power>

98 Див.: Salzburg Statement for Civic and Civil Education. Презентація 17.09.2024 <https://www.salzburgglobal.org/multi-year-series/education/pageId/11319>

Малюнок 11.
Відсоток жінок і чоловіків, які не беруть участь у формальній або неформальній освіті та навчанні дорослих через основні часові перешкоди (сімейні обов'язки) (25-64)⁹⁹.

Навпаки, конфлікти робочого графіка були більшою перешкодою для чоловіків у більшості держав-членів ЄС (Малюнок 12).

Малюнок 12.
Відсоток жінок і чоловіків, які не беруть участь у формальній або неформальній освіті та навчанні дорослих через основні часові перешкоди (графік роботи) (25-64)¹⁰⁰.

⁹⁹ Джерело: EIGE. Gender Equality Index 2019: Work-life balance. Lifelong learning. https://eige.europa.eu/publications-resources/toolkits-guides/gender-equality-index-2019-report/lifelong-learning?language_content_entity=en#:~:text=The%20correlation%20with%20the%20domain%20of%20work%20is%20due%20to,of%20both%20women%20and%20men%20

¹⁰⁰ Джерело: EIGE. Gender Equality Index 2019: Work-life balance. Lifelong learning. https://eige.europa.eu/publications-resources/toolkits-guides/gender-equality-index-2019-report/lifelong-learning?language_content_entity=en#:~:text=The%20correlation%20with%20the%20domain%20of%20work%20is%20due%20to,of%20both%20women%20and%20men%20

Аналіз зовнішніх викликів, бар'єрів, перешкод у доступі до НОД для жінок в Україні свідчить, що їх наявність залишається на високому рівні, що посилилося впливом цілої низки геополітичних та внутрішніх факторів. Тому необхідно забезпечити інклюзивність і доступність НОД для всіх категорій і груп жінок. Спираючись на проведенні раніше розвідки¹⁰¹, зазначимо, що першим бар'єром доступу до НОД виявилася його економічна недоступність як дуже потужний стримуючий фактор (витрати на програму, відсутність фінансової підтримки від органів державної влади чи органів місцевого самоврядування). Другим, а часом у поточний період першим бар'єром, стають наслідки великої війни – воєнний стан з постійними довгими тривогами (у нічний чи денний час) та обстрілами різних областей країни, відсутності електроенергії та доступу до Інтернету.

Отже до перешкод, які у додаток до зайнятості на роботі та сімейні обов'язки, накладає воєнний стан на жінок, додався брак безпечного навчального середовища, часу або фінансових ресурсів. Усі вони разом значно ускладнюють доступ до навчання та освіти дорослих, а також створюють бар'єри для участі в НОД певним групам жінок і чоловіків.

§6.2. Жінки в економічній діяльності: виклики та прогалини.

За даними Європейської бізнес асоціації (ЄБА)¹⁰² бізнес у 2024 році демонструє позитивний тренд обережного покращення настроїв, при цьому до пріоритетних завдань до Уряду, бізнес традиційно відніс боротьбу з корупцією, необхідність проведення судової реформи, встановлення верховенства права та забезпечення макроекономічної стабільності. Саме на подолання цих проблем спрямовано базові реформи Програми підтримки "Ukraine Facility" 2024-2027¹⁰³. Разом з тим, згідно з даними опитування Інституту економічних досліджень та політичних консультацій¹⁰⁴ (представленому 13 серпня 2024р.), 88% компаній зазначають, що головною перешкодою для їхнього подальшого зростання є війна та небезпечна ситуація. При цьому на несприятливий регуляторний клімат припадає лише 8% відповідей, а на корупцію як перешкоду для зростання – 2%.

Переважаю вайна вплинула на бізнес негативно: 90% жінок-підприємниць зазначили, що війна в Україні мала вплив на їх бізнес. Внаслідок воєнної агресії проти України кожна четверта жінка, що займалася підприємницькою діяльністю в Україні, була змушена призупинити діяльність, або закрити бізнес. Ще 7% жінок відстрочили свої плани по реалізації власних проєктів. 17% зазначили про те, що суттєво скоротилася їх клієнтська база, а ще 6% скоротили обсяги виробництва. 21% жінок зазначили, що воєнний стан і ситуація, що пов'язана з ним

101 Див.: Лазоренко О.О., Чала Н.Д., Гомілко О.Є., Кожина А.В. Навчальні потреби жінок в Україні: аналітичний звіт дослідження. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2020. 104 с. електрон. версія брошури. 2020. <https://communitylpw.wixsite.com/publish/brochure>

102 Прогнози Бізнесу 2024. Результати опитування Європейської бізнес-асоціації. <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analityka/>

103 <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

104 Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Опитування New Monthly Enterprises Survey Київ 13.08.2024. В опитуваннях New Monthly Enterprises Survey беруть участь понад 500 українських промислових підприємств, що розташовані у 21 із 27 областей України. В липні 2024 було опитано 483 підприємства. Опитування у даному форматі проводиться з травня 2022 року. https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http%3A%2F%2Fwww.ier.com.ua%2Ffiles%2FProjects%2F2024%2FTFD%2F0813%2FNRES_July_2024_ua_final.pptx&wdOrigin=BROWSELINK

стала тригером для розвитку бізнесу¹⁰⁵. Перебої з електропостачанням, ризики втрати активів внаслідок воєнних дій та дефіцит робочої сили є основними викликами для українського бізнесу. Подолання цих викликів у повній мірі можливо після закінчення війни, водночас зменшення їх впливу на бізнес залежить від зваженої відповідальної політики державної та місцевої влади.

Наразі є велика кількість програм з підтримки жіночого підприємництва¹⁰⁶, представниць вразливих груп, ВПО, проте вони спрямовані на підтримку відкриття бізнесу та малого підприємництва, що залишає недостатньо охопленими представниць бізнес-спільноти, що зайнята у великих компаніях. Водночас 56% підприємниць свій стартовий інвестиційний капітал створюють за рахунок власних коштів та заощаджень через недостатню обізнаність щодо можливості залучення зовнішніх ресурсів.

Отже, в Україні є позитивна динаміка щодо участі жінок в економічній діяльності, а саме можливості відкривати та вести бізнес, займатися підприємницькою діяльністю, зайнятості, зменшується розрив в оплаті праці, але недостатньо уваги приділяється подоланню секторальних структурних дисбалансів, що може призвести до “пастки бідності”. Йдеться у першу чергу про види економічної діяльності, у яких зайняті жінки, як було вище зазначено – це “освіта”, “здоров’я та догляд”, де рівень оплати праці у секторі значно нижче, ніж у секторі інформаційних технологій, комунікацій, тощо.

Інший аспект, на який звернено недостатньо уваги, це те, що кризи 2020-2024 років особливо вдарили по жінках у продуктивному для кар’єри віці. Через закриття дитячих садочків і шкіл і масове переміщення в онлайн у період COVID 19, а пізніше – мобілізацію чоловіків до лав ЗСУ, вимушене переміщення з небезпечних районів у більш безпечні, у деяких випадках примусову евакуацію, жінки з дітьми зазнали додаткового навантаження, через що оплачувана робота матерів могла перейти на другий план.

105 Результати дослідження жіночого підприємництва в Україні в умовах повномасштабної війни <https://business.djia.gov.ua/en/cases/women-entrepreneurship/rezultati-doslidzenna-zinocogo-pidpriemnictva-v-ukraini-v-umovah-povnomasstabnoi-vijni>

106 Ukrainian Women Entrepreneurs Hub <https://www.uwehub.org/program>

РОЗДІЛ 7. РЕКОМЕНДАЦІЇ НА КОРОТКОТЕРМІНОВИЙ ТА ДОВГОСТРОКОВИЙ ПЕРІОДИ ДЛЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ОГС) У СФЕРАХ АНАЛІЗУ У РАКУРСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.

Короткотермінові рекомендації для органів публічної влади в Україні

1. Врахування представниками органів публічної влади під час переговорного процесу з ЄС, при можливості, геополітичного контексту та викликів, в якому аналізується становище жінок в освіті та економіці, а також у всіх внутрішніх та зовнішніх комунікаціях та документах. Серед геополітичних викликів та контексту за останні п'ять років для країни, які вплинули на становище жінок у сферах аналізу, слід зазначити: пандемія коронавірусу; повномасштабне російське вторгнення в Україну у лютому 2022, що прийшло на зміну гібридній війні, яка йде в Україні вже з 2014 року; гуманітарна та соціо-економічна кризи (включаючи вимушену міграцію), інформаційна- та кібер- війни. Це буде сприяти розумінню та визнання реальності (як з боку європейських урядовців, так і лідерів ОГС, донорів, інших зацікавлених сторін), що питання захисту та дотримання прав людини (включаючи права жінок) зараз під загрозою, та можуть взагалі не дотримуватися, якщо домінуючим у світі стане "право сили".
2. Донести до публічних службовців країн ЄС, груп впливу серед донорів, європейського громадянського суспільства, що новий геополітичний контекст (наприклад, російська агресія проти України та її наслідки) означає для сфер освіти та економіки та стану жінок в них в Україні.
3. Проблематику "розвиток людського капіталу " в Ukraine Facility або іншому донорському проєкті, має сенс розширити, додавши до освітніх напрямів, що підтримуються, ще сегмент навчання та освіти дорослих. Адже без кваліфікованих та мотивованих людей різного віку та статі не буде відновлення та ефективною повоєнної відбудови України. Повоєнна відбудова та сталий розвиток країни можливий тільки за умов впровадження інновацій та розвитку науки, залучення до європейського наукового та освітнього просторів. А для цього потрібно постійно підвищувати кваліфікацію та

- вдосконалювати професійні навички; розвивати різні форми громадської взаємодії, зважаючи на те, що жінки та чоловіки мають різні навчальні траєкторії та потреби.
4. Зважаючи на геополітичні виклики, особливої актуальності, значущості як в Україні, так і в ЄС, набувають трансформація та перегляд предмету програм, курсів громадянської освіти та навчання громадян у рамках НОД. Особливий фокус має бути на розбудові громадянських компетенцій, розвитку критичного мислення, захисту демократії.
 5. В сучасних умовах непередбачуваності і стрімких демографічних втрат важливо забезпечити інвестування у розвиток сучасної якісної освітньої та навчальної інфраструктури, яка би відповідала вимогам інклюзивності. Адже внаслідок активних воєнних дій (в якій беруть участь як чоловіки, так і жінки) та російських обстрілів цивільної інфраструктури у всіх областях України постійно зростає кількість людей з особливими потребами, в тому числі серед жінок. У процесі перепідготовки має сенс звертатися до гібридних форм навчання та освіти (наприклад, цифрові платформи, очна аудиторна підготовка, аудіо, радіо- та теле- курси, тощо) з гнучким графіком та визнанням результатів неформального та інформального навчання.
 6. Для подолання економічної нерівності і створення умов для наближення до гендерної рівності в оплаті праці необхідно зосередити увагу не тільки на впровадженні відповідних політичних рішень, але й заохочувати жінок обирати STEM напрямки, інформаційні технології та природничі науки у процесі набуття базової освіти та подальшого навчання. Важливо, щоб сучасні програми з інженерних, ІТ, тощо напрямів також включати гуманітарну складову. Також рекомендується заохочувати жінок-підприємниць покращувати цифрові компетенції та переключати фокус докладання підприємницьких ініціатив у технологічні сектори.
 7. Забезпечити більш ефективні та справедливі інвестиції в якісне навчання впродовж життя. Рекомендується приділити увагу створенню кращих можливостей для удосконалення, розвитку критичного мислення та цифрової грамотності шляхом формування стійкої та сучасної освітньої та навчальної інфраструктури (доступ до сучасних цифрових ресурсів, кваліфікованих вчителів, навчальних курсів) для навчання впродовж життя для жінок у сільських районах, а також областях, що постраждали внаслідок воєнних дій та надзвичайних ситуацій.
 8. Для участі у формуванні нового цифрового простору в освітній\навчальній сфері, а також економічній діяльності в Україні, жінкам необхідним є доступ та розуміння цих інструментів, і можливих форм підтримки (фінансової, менторської, іншої). Це вимагає інвестування в комплексні програми цифрової грамотності, включаючи штучний інтелект, забезпечення вільного доступу до знань і ресурсів, а також надання жінкам можливості активно впливати цифровий ландшафт через лідерські ролі та прийняття рішень.
 9. Важливо, щоб процес формування робочих груп з боку уряду щодо підготовки переговорних позицій України під час переговорів з ЄС про укладення Угоди про вступ, відбувся у відкритий, інклюзивний спосіб восени 2024 р., із залученням представників організацій українського громадянського суспільства.

Довгострокові рекомендації для органів публічної влади в Україні

1. Постійно враховувати геополітичні виклики у розробці політики та працювати над створенням безпекових гарантій для країни. Ці гарантії будуть сильно залежати від того, у якій формі та коли відбудеться закінчення повномасштабної російської агресії проти України. Без безпекових гарантій для України, усі інші сфери будуть занепадати, у тому числі освіта, навчання та економіка.
2. Відповідним органам влади має сенс збільшити зусилля, щоб забезпечити безпеку жінок і дівчат в Інтернеті, сприяючи створенню цифрового середовища, максимально захищеного від насильства. Сприяти різним формам навчання та освіти, які націлені на формуванні, розбудові навичок критичного мислення у жінок для боротьби з дезінформацією та маніпуляціями в Інтернеті; та захищати лідерство жінок в освітньому секторі, особливо в плануванні цифрових і технологічних досліджень, проектуванні та розробці.
3. Створення адаптованої та обладнаної інфраструктури, безпечного та інклюзивного навчального середовища та підготовка викладачів для забезпечення навчання та освіти для всіх, а особливо для тих, хто живе в найбільш відчужених або прифронтових районах, а також вразливих категорій населення (ВПО, ті, хто вимушені змінити професійне заняття або хочуть покращити свої знання, навички для особистого розвитку або громадянської активності, тощо).
4. Заохочувати реалізацію програм щодо різноманітності, інклюзивності, гендерної рівності у системі освіти, а також дотримання прав людини всіх жінок у сферах навчання, освіти, економіки та технологій.
5. Потрібно підтримувати розбудову державної ефективної системи збору даних (сегрегованих за статтю) для повної та неупередженої оцінки прогресу у сферах аналізу.

Рекомендації для організацій громадянського суспільства (ОГС) в Україні

1. Рекомендується активно проводити комунікацію як всередині країни, так і з міжнародними партнерами – представниками закордонних ОГС, представниками центральної та місцевої влади, а також донорами, – щодо впливу геополітичних викликів на освіту, економіку та становище жінок у цих сферах. Під час участі у міжнародних консультаціях ми звернули увагу, що багато громадських експертів, особливо за межами України та інших країн, де відбуваються зараз військові дії та є жертвами агресії) ще **недостатньо усвідомлюють** масштаб впливу геополітичних викликів як для сфер освіти та економіки, так і становища жінок у цих сферах. Водночас, реальність є такою, що з 2014 року триває **екзистенційна криза** протистояння двох світів – того, який спирається на правила (ці правила відомі нам як міжнародне право), і світу, який покладається і поважає лише право сили.
2. Активно брати участь у розбудові та впровадженні трансформацій громадянської освіти та навчання громадян у рамках НОД, приділяючи особливу увагу захисту демократії, формуванню ідентичності, розвитку критичного мислення та інших важливих навичок.
3. Сприяти залученню жінок у STEM-напрямки та підвищенню їх цифрової компетентності, у тому числі через програми перекваліфікації та підвищення

кваліфікації, що сприятиме підвищенню рівня участі жінок у високотехнологічних сферах і розширенню їх професійних можливостей в економічній сфері. Звертати увагу, щоб у змісті програм STEM-напрямків перекваліфікації та підвищення кваліфікації була включена гуманітарна складова (цінності, ідентичності, тощо).

4. Активно просувати можливості для впровадження гнучких графіків на робочому місці, навчання та дистанційні курси, щоб долати бар'єри, пов'язані з традиційними жіночими ролями (сімейні обов'язки, відсутність можливостей догляду за дітьми, хворими родичами), які обмежують час на навчання, професійне зростання, активне громадянство та самореалізацію.
5. Сприяти покращенню доступності і розвиненості інфраструктури НОД, зокрема забезпеченню доступу до широкосмугового Інтернету, комп'ютерів та іншої необхідної техніки у співпраці з закладами освіти, органами публічної влади, донорами, бізнесом. Необхідно розширювати мережу провайдерів навчання та освіти дорослих на різних територіях, особливо у сільських, віддалених і прифронтових регіонах, з метою включення до навчання широких верств жіночого населення.
6. Розвивати спроможності для партнерства та залучення ресурсів щодо підтримки розширення навчальної інфраструктури та забезпечення доступу до якісного навчання та освіти для всіх жінок, незалежно від місця проживання.
7. Займатися адвокацією проблематики у сфері компетенції, щоб сприяти підвищенню прозорості та інклюзивності євроінтеграції, залученості до процесу відповідальних та професійних фахівців з громадянського суспільства, академічних інституцій, представників бізнесових асоціацій та спільнот.

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

- Beijing+30 Regional Review Meeting. Regional review of progress: regional synthesis. Economic Commission for Europe. Geneva, 21 and 22 October 2024. [Electronic resource] Access mode: <https://unece.org/gender/events/beijing30-regional-review-meeting>, (access date:17.08.2024).
- Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. The Council of the European Union. 2022 [Electronic resource] Access mode: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.071.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A071%3AATOC, (access date:07.07.2024).
- Council of the EU. Ukrainian refugees: Council extends temporary protection until March 2026. 2024 [Electronic resource] Access mode: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/ukrainian-refugees-council-extends-temporary-protection-until-march-2026/>, (access date:17.07.2024).
- Enlargement Candidate Members' Initiative. Candidate Countries' Civil Society to join the EESC's work. European Economic and Social Committee. 2024 [Electronic resource] Access mode: <https://www.eesc.europa.eu/en/initiatives/enlargement-candidate-members-initiative> (access date:11.07.2024).
- EU accession process step by step. Clusters of Negotiating chapters. European Commission. October 2022 [Electronic resource] Access mode: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/eu_accession_process_clusters%20%28oct%202022%29.pdf (access date: 01.07.2024).
- Gender Equality Index 2023. European Institute for Gender Equality. 2024 [Electronic resource] Access mode: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/202> (access date: 21.07.2024).
- Pal K. K., Piaget K., Zahidi S. (2024) Global Gender Gap Report 2024. 11 June 2024 [Electronic resource] Access mode: <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2024/> (access date: 24.07.2024).
- Update 245 – IAEA Director General Statement on Situation in Ukraine. International Atomic Energy Agency. 17 August 2024. [Electronic resource] Access mode: <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-245-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine> (access date: 24.08.2024).
- IOM Ukraine Internal Displacement Report: General Population Survey – Round 12 (23 January 2023). The International Organization for Migration. 2023. [Electronic resource] Access mode: https://reliefweb.int/report/ukraine/iom-ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-12-23-january-2023-enuk?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwqre1BhAqEiwA7g9Qhpr7lMejdEr0KtzGbGc5lAvZsGiuVOWTYkqGU04KGGnFANN7ahouRBoCd9QQAvD_BwE (access date: 04.08.2024)
- Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly. UN General Assembly (11th emergency special sess. : 2022)

2023. [Electronic resource] Access mode: <https://digitallibrary.un.org/record/4004933?ln=ru&v=pdf> (access date: 04.07.2024)
- Statement by UNICEF Europe and Central Asia Regional Office and Special Coordinator for the Refugee and Migrant Response in Europe. UNICEF. 04 September 2024. [Electronic resource] Access mode: <https://www.unicef.org/press-releases/we-cannot-stand-and-watch-another-europes-shores-become-burial-ground-children> (access date: 14.07.2024).
 - The Country at War: the Voice of Ukrainian Start-Ups. The Ministry of Digital Transformation of Ukraine. 17 August 2022. [Electronic resource] Access mode: <https://business.dii.gov.ua/en/cases/novini/ak-povnomasstabna-vijnavplinula-na-ukrainski-startapi-doslidzenna-mincifri> (access date: 14.08.2024)
 - The NGO CSW Geneva UNECE Task Force prepares for Beijing +30 review by spearheading the Civil Society consultation process. 2024 [Electronic resource] Access mode: <https://ngocsw-geneva.ch/> (access date: 24.08.2024)
 - Economic Support Program. Plan for the implementation. Ukraine Facility. Програма фінансової підтримки України від Європейського Союзу 2024-2027. 2024 [Electronic resource] Access mode: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/> (access date: 15.08.2024)
 - Ukraine. National Report on the results of a comprehensive review at the national level on the implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action (1995) in 2020-2024 [Electronic resource] Access mode: <https://unece.org/sites/default/files/2024-08/Ukraine-Report.pdf> (access date: 23.08.2024)
 - UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine (HRMMU). Ukraine – protection of civilians in armed conflict (May 2024) [Electronic resource] Access mode: <https://ukraine.un.org/en/270888-protection-civilians-armed-conflict-%E2%80%94-may-2024> (access date: 02.08.2024)
 - UNCTAD. Productive Capacities Index: 2nd Generation – Enhanced Statistical and Methodological Approach with Results. UNCTAD. 2023 [Electronic resource] Access mode: <https://unctad.org/publication/productive-capacities-index-2nd-generation> (access date: 14.07.2024)
 - UNESCO Institute for Lifelong Learning. 5th global report on adult learning and education: citizenship education: empowering adults for change. 179 p., 2022. [Electronic resource] Access mode: <https://unesdoc.unesco.org/ark/> (access date: 01.08.2024)
 - Державна служба статистики України. Індикатори для моніторингу гендерної рівності, метадані. [Electronic resource] Access mode: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (access date: 14.08.2024)
 - Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Київська школа економіки. Квітень 2024 [Electronic resource] Access mode: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf (access date: 02.07.2024)
 - Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 16. Квітень 2024. Міжнародна організація міграції [Electronic resource] Access mode: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/GPS_IDP_R16_2024_UKR.pdf (access date: 13.08.2024)

- Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Опитування New Monthly Enterprises Survey Київ 13.08.2024. [Electronic resource] Access mode: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http%3A%2F%2Fwww.ier.com.ua%2Ffiles%2FProjects%2F2024%2FTFD%2F0813%2FNRES_July_2024_ua_final.pptx&wdOrigin=BROWSELINK (access date: 20.08.2024)
- Лазоренко О.О., Чала Н.Д., Гомілко О.Є., Кожина А.В.(2020). Навчальні потреби жінок в Україні: аналітичний звіт дослідження. Київ: Видавництво «Наукова думка». 104 с. електрон. версія брошури.[Electronic resource] Access mode: <https://communitylpw.wixsite.com/publish/brochure> (access date: 03.07.2024)
- Освіта і наука України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Інститут освітньої аналітики. 2023 [Electronic resource] Access mode: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf> (access date: 13.07.2024)
- Пекін +25. Паралельний звіт. Україна 2014-2019 [текст]: науково-виробниче видання / А.О.Ненька та інші. Київ, ТОВ «Вістка», 2019. 80с. [Electronic resource] Access mode: <https://communitylpw.wixsite.com/publish/rights> (access date: 23.07.2024)
- Юзьків В., Кобернік О., Сахно Г. (2021). Ринок праці після коронакризи: які професійні навички будуть потрібні жінкам? Центр [Electronic resource] Access mode: <https://ces.org.ua/labor-market-covid-and-women/> (access date: 18.07.2024)
- Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Eastern Partnership policy beyond 2020. Reinforcing Resilience – an Eastern Partnership that delivers for all. European Commission. Brussels, 18.3.2020. [Electronic resource] Access mode: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/1_en_act_part1_v6.pdf (access date: 28.07.2024)
- Joint Staff Working Document. Recovery, resilience and reform: post 2020 Eastern Partnership priorities. European Commission. Brussels, 2.7.2021. [Electronic resource] Access mode: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/swd_2021_186_f1_joint_staff_working_paper_en_v2_p1_1356457_0.pdf (access date: 28.08.2024)
- Розпорядження КМУ № 1163-р від 20.12.2022 р. “Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації.” [Electronic resource] Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text> (access date: 23.07.2024)
- Розпорядження КМУ № 815-р від 15.09.2023 р. “Про схвалення Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2023-2025 роки” [Electronic resource] Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80#Text> (access date: 13.08.2024)

- Управління Верховного Комісара з Прав Людини. Україна: Захист цивільних осіб під час збройного конфлікту. ООН Україна. Травень 2024 року \ Ukraine – protection of civilians in armed conflict (May 2024) [Electronic resource] Access mode: <https://ukraine.un.org/en/270888-protection-civilians-armed-conflict-%E2%80%94-may-2024> (access date: 13.07.2024)
- Уряд затвердив переговорну архітектуру для забезпечення вступу України до ЄС. 27.08.2024 [Electronic resource] Access mode: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverd-iv-peregovornu-arhitekturu-dlya-zabezpechennya-vstupu-ukrayiny-do-yes/> (access date: 06.07.2024)
- Форум ОГС СхП. Гендерна стратегія на період 2021-2023 рр. [Electronic resource] Access mode: <https://eap-csf.eu/wp-content/uploads/EaP-CSF-Gender-Mainstreaming-Strategy-2020.pdf> (access date: 16.08.2024)

EXECUTIVE SUMMARY

OF POLICY PAPER ON THE: “ANALYTICAL REVIEW OF WOMEN’S CONDITION IN EDUCATION & LEARNING AREAS AND ECONOMY IN UKRAINE IN EU PERSPECTIVE” BY OLENA LAZORENKO & NINA CHALA

Table of Contents

- Abstract
- Acknowledgments
- Introduction
- **Chapter 1.** Methodology and Limitations
- **Chapter 2.** Determination of the Subject of Analysis in the Areas of “Women and education & learning” and “Women and the economy” within the Framework of European Integration Negotiations
- **Chapter 3.** Empowerment of Women in Education, Learning and The Economic Sphere in Ukraine in Relation to Regional Consultations “Beijing +30”
- **Chapter 4.** Geopolitical Context: The consequences of Russia’s full-scale Invasion of Ukraine and The Advocacy of EU Membership in Selected Areas
- **Chapter 5.** Ukraine: National Level Achievements 2020 - 2024
 - §5.1. Women in adult learning and education: positive trends
 - §5.2. Women in economic activity: positive trends
- **Chapter 6.** Identification of Gaps and Challenges in The Area of Analysis.
 - § 6.1. Women in adult learning and education: challenges and obstacles
 - § 6.2. Women in economic activity: challenges and gaps
- **Chapter 7.** Short-term and Long-term Recommendations for Public Authorities and Civil Society Organizations (CSOs) in The Areas of Analysis from The Perspective of European Integration
 - Short-term recommendations for public authorities in Ukraine
 - Long-term recommendations for public authorities in Ukraine
 - Recommendations for civil society organizations (CSOs) in Ukraine
- **Resources**
- **About The Authors**

Citation: Lazorenko, Olena; Chala, Nina (2024). Analytical Review of Women's Condition in Education & Learning Areas and Economy in Ukraine in EU Perspective. NGO "League of Professional Women", Kyiv. 60 p. [Electronic edition] <https://communitylpw.wixsite.com/publish/policy-paper-2024> (in Ukrainian).

Olena Lazorenko ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9983-2840>

Nina Chala ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0356-9003>

Abstract

The policy paper has been prepared on the basis of a short-term research. It is focused on the analysis and advocacy of increasing the understanding of the status of women in wartime and post-war reconstruction in Ukraine. With the aim of facilitating European integration negotiations, it provides recommendations in the field of education, learning and economy in Ukraine. Public authorities and civil society organizations (CSOs) should move to act jointly in defending Ukrainian interests before the EU and in developing, if possible, a common negotiating position. Certain geopolitical challenges are presented and attention is paid to the consequences of Russia's full-scale invasion of Ukraine. The forms of involvement of representatives of Ukraine's civil society in the negotiation infrastructure with the EU are considered. A brief analysis of Ukraine's 2020-2024 implementation of the final documents of the Fourth UN World Conference on the Status of Women - the Beijing Declaration and Platform (Beijing+30), focused on two areas (a) women in education and training and, (b) women in the economy during this period in Ukraine is also provided.

The research at hand employs two main methods, (a) asynchronous and synchronous online national consultations (conducted by the authors) and two regional consultations with CSOs of Europe and Central Asia, organized by international structures in May - August 2024; and (b) the collection and analysis of secondary information. The issue of analysis has been included in the EU-Ukraine accession Negotiating Framework on cluster "Competences and inclusive growth". Notably, it is important to promote an inclusive approach, taking into account the interests of various strata and groups of society and giving a voice to civic experts.

This policy paper examines in the context of the general system of lifelong learning. Namely, the segment of adult learning and education (ALE) i.e., its policies, governance, quality of programs and teaching, inclusion and financing and, the issue of women's access to adult learning and education, assessment of participation in aspects of retraining and upskilling that are important for adapting to changes in the labor market and economic conditions. The quality of learning & education and the impact of social and economic development on the socio-economic status of women in the country are also considered. The subject of the analysis of the economic block is the analysis of gender gaps in wages, opportunities for starting a business and the level of employment of women, and their participation in the labor market.

The results of the research and recommendations for public authorities and CSOs in Ukraine will be interesting for Ukrainian and foreign civil society organizations dealing with this topic, policy makers and experts at the national and European levels on issues of gender equality focused on women's rights, European integration, women's economic empowerment, education and learning. Furthermore, the academic community, analysts from the public, academic, educational environment working in the specified directions and others.

CHAPTER 7.

SHORT-TERM AND LONG-TERM RECOMMENDATIONS FOR PUBLIC AUTHORITIES AND CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS (CSOS) IN THE AREAS OF ANALYSIS FROM THE PERSPECTIVE OF EUROPEAN INTEGRATION.

Short-term recommendations for public authorities in Ukraine

1. Where possible, the negotiation process with the EU by representatives of public authorities must be contextualized by the geopolitical context and challenges, in which the position of women in education, learning and the economy is analyzed including all available internal and external communications and documents. Among the Ukraine's geopolitical challenges and context which have affected the position of women in the areas of analysis during the past five years are the coronavirus pandemic; the February 2022 full-scale Russian invasion of Ukraine which developed from its hybrid war which it started against Ukraine in 2014; humanitarian and socio-economic crises (including forced migration), information and cyber wars. The aforementioned contributes to the understanding and recognition of the reality for European colleagues, CSO leaders, donors, other parties. It is made clear that the issues of protection and observance of human rights (including women's rights) are now under unprecedented threat, which may not be observed at all, should "the right of force" become the dominant the world will.
2. Communication is key. Knowledge and understanding of what the new geopolitical context (e.g., Russian aggression against Ukraine and its consequences) means for the spheres of education, learning and economy and the state of women in Ukraine is crucial for public officials of EU countries, donors, European civil society.
3. It makes sense to expand the issue of "development of human capital" in the "Ukraine Facility" or other donor projects by adding support for the segment of adult learning and education (ALE). After all, without qualified and motivated people of different ages and genders, there will be no restoration and effective post-war reconstruction of Ukraine. Post-war reconstruction and sustainable development of the country is possible only under the conditions of the introduction of innovations and development of research, science, involvement in the European scientific and educational spaces. And for this, continuous improvement of qualifications and professional skills are critical. Varying forms of

social interaction must take into the fact that that women and men have different educational trajectories and needs must be taken into account.

4. Taking into account the geopolitical challenges, which are of special relevance and significance both in Ukraine and in the EU, the subject of programs, courses of civic education and training of citizens are being transformed and revised within the framework of the ALE. A special focus should be on the development of civic competences, the development of critical thinking, and the protection of democracy.
5. In today's conditions of unpredictability and rapid demographic losses, it is important to ensure investment in the development of modern high-quality educational and learning infrastructure that would meet the requirements of inclusiveness. The number of people with special needs, including among women, is constantly increasing as a direct result of ongoing active military operations (in which both men and women participate) and Russia's continuing illegal shelling of civilian infrastructure in all regions of Ukraine. In the process of retraining, it is necessary to turn to hybrid forms of learning and education (i.e., digital platforms, face-to-face classroom training, audio, radio and television courses, etc.) with a flexible schedule and recognition of the results of non-formal and informal learning.
6. To overcome economic inequality and create conditions for approaching gender equality in pay, it is necessary to focus not only on the implementation of relevant political decisions, but to encourage women to choose STEM fields, information technologies and natural sciences in the process of acquiring basic education and further training. It is imperative that modern programs in engineering, IT, etc. also include a humanitarian component. It is also recommended to encourage female entrepreneurs to improve digital competences and shift the focus of entrepreneurial initiatives to technological sectors.
7. More effective and equitable investment in the quality of lifelong learning must be secured. It is recommended to pay attention to the creation of better opportunities for improvement, development of critical thinking and digital literacy through the formation of a sustainable and modern educational and learning infrastructure (access to modern digital resources, qualified teachers, training courses) for lifelong learning for women in rural areas, as well as oblasts, who suffered as a result of hostilities and emergency situations.
8. In order to participate in the formation of a new digital space in the educational/ learning sphere, as well as economic activity in Ukraine, women need access to and understanding of these tools, and possible forms of support (financial, mentoring, other). This requires investing in comprehensive digital literacy programs, including artificial intelligence, ensuring free access to knowledge and resources, and empowering women to actively influence the digital landscape through leadership roles and decision-making.
9. It is crucial that the working group formation process by the government pertaining to the preparation of Ukraine's negotiating positions during negotiations with the EU on the conclusion of the Accession Agreement take place in an open, transparent and inclusive manner in the fall of 2024. The involvement of representatives of Ukrainian civil society organizations is a critical requirement.

Long-term recommendations for public authorities in Ukraine

1. Geopolitical challenges in policy development and work to create security guarantees for the country demands constant consideration. These guarantees will greatly depend on the format and moment the full-scale Russian aggression against Ukraine will end. Without security guarantees for Ukraine, all other areas will decline, including education, learning and the economy.
2. Relevant authorities should increase efforts to ensure the online safety of women and girls by promoting a digital environment that is as safe as possible from violence. Various forms of learning and education aimed at forming, building critical thinking skills in women to combat misinformation and manipulation on the internet, and the protection of women's leadership in the education sector, especially in digital and technology research planning, design and development must be developed and implemented.
3. An adapted and equipped infrastructure, a safe and inclusive learning environment and the training of educators to ensure learning and education for all must be created. Particularly, for those who live in the most isolated or frontline areas and vulnerable categories of the population (IDPs, those forced to change professional classes or want to improve their knowledge, skills for personal development or civic activity, etc.).
4. The implementation of programs on diversity, inclusion, gender equality in the education system, as well as respect for the human rights of all women in the fields of learning, education, economics and technology must be encouraged on all levels.
5. It is necessary to support the development of an effective state data collection system (segregated by sex) for a full and impartial assessment of progress in the areas of analysis.

Recommendations for Civil Society Organizations (CSOs) in Ukraine

1. It is recommended to actively communicate the impact of geopolitical challenges on education, the economy, and the position of women in these areas both within the country and with international partners. Namely, the representatives of foreign CSOs, representatives of central and local authorities, as well as donors. During participation in international consultations, attention was called to the fact that many public experts, especially outside Ukraine and other countries where military actions are currently taking place and are victims of aggression are not sufficiently aware of the scale of the impact of geopolitical challenges both for the spheres of education and the economy nor the impact they have on women in these fields. At the same time, the reality is that since 2014 there has been an existential crisis of confrontation between two worlds - the rules-based states (i.e., international law) and the world that relies upon and respects only the use of force and fear.

2. Actively participate in the development and implementation of transformations of civic education and training of citizens within the framework of the adult learning and education (ALE). Special attention must be paid to the protection of democracy, the formation of identity, the development of critical thinking and other important skills.
3. Promote the involvement of women in STEM fields and increase their digital competence, including through retraining and advanced training programs, which will contribute to increasing the level of participation of women in high-tech fields and expand their professional opportunities in the economic sphere. Attention must be given to the inclusion of a humanitarian component (values, identity, etc.) in the content of STEM retraining and advanced training programs.
4. Actively promote opportunities to implement flexible schedules in the workplace, training and distance courses to overcome barriers related to traditional female roles (family responsibilities, lack of opportunities to care for children, sick relatives) that limit time for study, professional growth, active citizenship and self-realization.
5. Contribute to the improvement of the accessibility and development of the ALE infrastructure. Particularly, the provision of access to broadband internet, computers and other necessary equipment in cooperation with educational institutions, public authorities, donors, and business. It is necessary to expand the network of providers of adult learning and education in various territories, especially in rural, remote and frontline regions, in order to include in education broad sections of the female population.
6. Build capacity for partnerships and resource mobilization to support the expansion of educational infrastructure and ensure access to quality learning and education for all women, regardless of where they live.
7. Engage in advocacy of issues in the field of competence to promote transparency and inclusiveness of European integration, involvement in the process of responsible and professional experts from civil society, academic institutions, representatives of business associations and communities.

About Co-Authors

Dr. Olena Lazorenko (team leader), Ph.D. in social philosophy, M.A. in political science; researcher and civil society organization leader. She holds Senior Research post at Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine & President of NGO “League of Professional Women”, leader and key expert of LPW`s analytical division <https://communitylpw.wixsite.com/publish/analytics-en>

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9983-2840>

ResearchGate: <https://www.researchgate.net/profile/Olena-Lazorenko>

Academia.edu: <https://nas.academia.edu/OlenaLazorenko>

Dr. Nina Chala, Ph.D. in economics, researcher and educator, holds Professor post at Department of Economic Sciences of the National University of “Kyiv-Mohyla Academy”; Assistance at the NGO “League of Professional Women”, key expert of LPW`s analytical division <https://communitylpw.wixsite.com/publish/analytics-en>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0356-9003>

Scopus Author ID: [57214136890](https://orcid.org/0000-0002-0356-9003)

ResearchGate: <https://www.researchgate.net/profile/Nina-Chala>

Academia.edu: <https://independent.academia.edu/NinaChala>

This publication was produced within the project “Supporting the activities of the Ukrainian National Platform of the EaP CSF in 2024” implemented by the Institute for Economic Research and Policy Consulting with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of the League of Professional Women and do not necessarily reflect the views of the European Union or the Institute for Economic Research and Policy Consulting. The policy paper final version was prepared by 14 September 2024.

Background information. The Ukrainian National Platform of the Eastern Partnership Civil Society Forum (UNP) (<http://eap-csf.org.ua/>) is a network of more than 150 non-governmental organizations in Ukraine that advocates Ukrainian interests within the framework of the Eastern Partnership. The platform is part of the Eastern Partnership Civil Society Forum (EaP CSF). The Eastern Partnership Civil Society Forum (EaP CSF) is a unique multi-layered regional civil society platform aimed at promoting European integration, facilitating reforms and democratic transformations in the six Eastern Partnership countries – Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine. Serving as the civil society and people-to-people dimension of the Eastern Partnership, the EaP CSF strives to strengthen civil society in the region and boost pluralism in public discourse and policy-making by promoting participatory democracy and fundamental freedoms. The EaP CSF is a non-partisan bona fide non-governmental organisation”.

NGO “League of Professional Women” (LPW) is a Ukrainian non-profit public organization <https://communitylpw.wixsite.com/publish/about-lpw-eng> that has been working since 1997 in Ukraine at the national level. Our women’s network includes participants and participants from different regions of the country and abroad (LPW head office - in Kyiv, Ukraine), we have three main divisions – analytical and advocacy activities; business support organization (BSO) and learning community. The LPW has established international connections and partnerships and, acting together, mobilizes our collective knowledge, skills, experience, influence and strength. Our overall goal is to promote the professional career of women in science, education, business and the public sphere in the country through our membership and project participants, thereby strengthening civil society and building professional communities in Ukraine and Europe.

Contacts

<p>The Eastern Partnership Civil Society Forum Ukrainian National Platform</p> <p>http://eap-csf.org.ua unp.eap@gmail.com www.facebook.com/unp.eap.csf</p>	<p>NGO “League of Professional Women” (LPW),</p> <p>e-mail: communitylpw@gmail.com Web: https://communitylpw.wixsite.com/publish https://www.facebook.com/LPWUA/ https://www.linkedin.com/groups/5138924/</p>
--	---

